

Yoon-Hee Choi & Kristiina Elenius

Romaninuorten koulutus ja työllisyys

Raportti Ternengo butti -hankkeessa
vuonna 2024 tehdystä kyselystä

Suomen Romaniyhdistys ry

Selvitys oli osa Ternengo butti -hanketta. Hanke on Erasmus+ -ohjelman pienimuotoinen kumppanuus-hanke, jonka toteuttivat vuonna 2024 Suomen Romaniyhdistys ja serbialainen Tačka gledišta (Point of View) -järjestö. Euroopan komissio ei ole vastuussa hankkeen sisällöstä. Lisätietoa Erasmus+ -ohjelmasta: www.oph.fi/erasmusplus

**Euroopan unionin
osarahoittama**

Sisällysluettelo

1 Selvityksen tausta ja tavoitteet	1
2 Selvityksen toteutus	2
3 Vastaajien profiili	4
4 Koulutus	7
5 Työllisyys	14
6 Syrjintäkokemukset	20
7 Osallisuus	22
8 Tulevaisuus	24
9 Johtopäätökset	28
10 Suositukset	31
Lähteet	32

1 Selvityksen tausta ja tavoitteet

Tämä raportti tarkastelee 18-29-vuotiaiden romaninuorten koulutus- ja työllistymispolkuja, mutta myös syrjintäkokemuksia, osallisuutta ja tulevaisuudensuunnitelmia. Koska Suomessa ei laadita väestötilastoja etnisyyden perusteella, romaninuorten koulutus- ja työllistymispoluista ei ole saatavilla tilastotietoa. Tähän mennessä kattavin romaniväestöä koskeva tutkimus on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vuosina 2017-2018 toteuttama romanien hyvinvointitutkimus Roosa, joka osoitti, että romaninuorten koulutus ja työllistymismahdollisuudet ovat yksiselitteisesti heikommat kuin valtaväestön nuorilla¹.

Roosa-tutkimuksen pohjalta voidaan lähtötietona todeta, että romanien koulutusaste on viime vuosikymmenten aikana noussut. Romaniyhteisö tukee nuorten kouluttautumista, jotta heidän elämänsä muodostuisi helpommaksi kuin aiemmillä sukupolvilla. Siitä huolimatta romaninuorten koulutustaso on edelleen valtaväestön nuoria matalampi. Koulutusasteen noususta huolimatta romaninuorten on vaikea löytää töitä. Jopa kolme neljästä alle 30-vuotiaista romaneista on työttömänä. Rakenteellisen rasismien takia heidän on myös vaikea saada opintoihin pakollisina sisältyviä työharjoittelupaikkoja. Moni yhdeksäsluokkalainen ei saa taustansa vuoksi edes ensimmäistä TET-harjoittelupaikkaa. Rasismien kokemukset ovatkin huolestuttavan yleisiä Suomen romaniväestössä ja kasaantuvat nuoremmille ikäryhmille, erityisesti nuorille naisille. Rasismia ja syrjintää kohdataan useimmin vieraiden ihmisten taholta, mutta valitettavasti myös viranomaisten kanssa asioitaessa.²

Suomen Romaniyhdistys on kerännyt aiemmin, vuosina 2014-15 ja 2020, romaninuorten kokemuksia koulutuksesta, työllistymisestä ja yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta, ja julkaissut tulokset kahtena raporttina vuosina 2016³ ja 2021⁴. Selvitysten näkökulmat ja kohderyhmärajaukset eroavat jonkin verran toisistaan, joten vertailua aiempiin selvityksiin on voitu tehdä vain osittain.

Selvitys on osa kansainvälistä Ternengo butti -hanketta, jonka toteuttivat vuonna 2024 Suomen Romaniyhdistys ja serbialainen Tačka gledišta (Point of View) -järjestö Erasmus+ -ohjelmassa. Molemmissa maissa toteutettiin lähes identtinen selvitys. Suomen ja Serbian selvitysten vertailu ja yhteenveto julkaistaan erillisenä e-julkaisuna joulukuussa 2024. Selvitysten lisäksi hankkeessa kuvattiin yhteensä kuusi videota, joilla suomalaiset ja serbialaiset romaninuoret kertoivat omista koulutus- ja työllistymispoluistaan. Molemmissa maissa järjestettiin nuorten kerhoja, joissa romaninuoret keskustelivat ohjaajien johdolla omista ura- ja mahdollisuuksistaan. Videot ovat nähtävillä erillisenä soittolistana Suomen Romaniyhdistyksen You Tube -tilillä. Raportissa hyödynnetään videoilla esiintyneiden ja kerhoihin osallistuneiden nuorten omia kertomuksia sitaattien muodossa.

¹ Weiste-Paakkanen ym. 2018.

² Weiste-Paakkanen ym. 2018.

³ Autio ym. 2016.

⁴ Autio ym. 2021.

2 Selvityksen toteutus

Selvitys toteutettiin kyselytutkimuksena maaliskokuussa 2024 (8 kk). Kyselylomakkeen laatimisessa hyödynnettiin Suomen Romaniyhdistyksen aiempia kyselypatteristoja, jotta nuorten eri vuosina antamia vastauksia voitaisiin vertailla, ja parhaassa tapauksessa jopa muodostaa aikasarja. Kyselylomakkeen laatimisessa hyödynnettiin myös valtakunnallisia nuorille kohdennettuja kyselyjä, kuten Nuorisobarometri, jotta vastauksia voitaisiin vertailla niihin. Kyselylomakkeen luonnosta kierrätettiin yhdistyksessä niin, että erityisesti nuoret työntekijät ja nuorisotyön vapaaehtoiset pääsivät kommentoimaan kysymysten sisältöjä nuorten näkökulmasta.

Kysymysten sisällön lisäksi kiinnitettiin erityistä huomiota kyselylomakkeen pituuteen ja ulkoasun selkeyteen, sillä aiempien kyselyiden perusteella tiedettiin, että liian pitkä kysely karkottaa vastaamishalun. Vastaamisen helpottamiseksi käytettiin strukturoitua kysymyksiä, joissa oli valmiit vastausvaihtoehdot, mutta monessa tapauksessa niiden rinnalla oli myös avoin kysymys siltä varalta, että vastaaja ei löytänyt itseään koskevaa valmista vastausvaihtoehtoa.

Kysely toteutettiin verkkokyselynä KyselyNetti -palvelussa. Maaliskuussa 2024 kyselyyn vastasi pyynnöstä yksi kohderyhmään kuuluva testivastaaja. Kun kysely oli todettu toimivaksi, laadittiin QR-koodi, joka älypuhelimella skannattaessa avasi verkkokyselysivun. Vastauspyyntö ja QR-koodi oli jaossa kahdeksan kuukauden ajan romaninuorille kohdennetuilla leireillä, koulutuksissa, kerhoissa, tapaamisissa ja sosiaalisessa mediassa.

Tavoitteena oli saada kyselyyn vähintään 75 vastausta, ja lopullinen vastaajamäärä, 71, jäi hieman tavoitteesta. Kaikki vastaajat eivät kuitenkaan vastanneet kaikkiin kysymyksiin. Näin ollen raportin jokaisen luvun aluksi kerrotaan kyseisen aihealueen kysymyksiin vastanneiden lukumäärä. Alimmillaan vastausmäärä oli tulevaisuutta koskevissa kysymyksissä, johon vastasi 57 nuorta. Sama ilmiö esiintyi myös aiemmissa kyselyissä, ja niissä asiaan on suhtauduttu hieman eri tavoin. Vuonna 2020 sähköiseen kyselyyn vastaamisen aloittaneista viidesosa ei tehnyt kyselyä loppuun asti. Kesken jättäneiden vastaukset jätettiin huomiotta ja lopulliseksi vastaajamääräksi jäi 54. Vuosien 2014-15 aikana vastauksia kerättiin sekä sähköisesti että paperilomakkeilla 10 kuukauden aikana, jolloin vastauksia saatiin yli 200. Sama henkilö saattoi kuitenkin osallistua kyselyyn useammin kuin yhden kerran, mikä vääristi selvityksen tulosta.

Yleisesti voidaan todeta, että romaniväestöä vaivaa sekä kyselyväsymys että kyselyvastaisuus. Romanikulttuuri on suullinen kulttuuri, ja haastattelun avulla kysyjä saisi vastauksia paremmin esiin kuin kirjallisella kyselyllä. Kysely on kuitenkin menetelmänä helppo ja tehokas verrattuna haastatteluun, etenkin jos halutaan tavoittaa suurempi vastausjoukko.

Romaniväestö on haluton vastaamaan kyselyihin, sillä heitä koskevaa tietoa on käytetty väärin, ja käytetään edelleenkin. Suomessa ei ole romanitutkimuksen eettisiä ohjeita. Vastaushalua vähensi myös kyselyä vuonna 2023 edeltänyt julkisuudessa käyty keskustelu Helsingin poliisilaitoksen romaneihin kohdistuneesta laajasta Kuri1-tiedonkeruuoperaatiosta. Poliisi keräsi vuosien 2013-2015 aikana tiedonvälitysalustalleen yhteensä 2258 romaneja koskevaa merkintää. Merkintöjen tekeminen jatkui vielä vuosina 2016-2017. Vuonna 2021 Poliisihallitus teki asiassa oma-aloitteisen laillisuusvalvontaselvityksen, jonka jälkeen Yhdenvertaisuusvaltuutettu lausui, että asiassa syntyi oletttama syrjinnästä. Vuonna 2023 Poliisihallitus kertoi, että tiedonkeruuoperaation aikana tehdyt merkinnät yli 1500 romanista olivat edelleen nähtävissä poliisin järjestelmässä. Yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan *”jo pelkillä henkilöiden kokemuksilla etnisestä syrjinnästä on vakavia, yksilöä laajemmalle ulottuvia kielteisiä yhteiskunnallisia vaikutuksia. Tutkimusten*

mukaan etnisen syrjinnän kokemukset muun muassa vähentävät luottamusta viranomaisiin ja aiheuttavat ulkopuolisuuden tunnetta yhteiskunnasta”.⁵

Vastausväsymyksestä saatiin tämänkin kyselyn yhteydessä konkreettinen esimerkki. Maaliskuussa 2024 peräti 53 romaninuorta oli yhtäaikaaisesti koolla leirikeskuksesta järjestetyssä vierailupäivässä. Yhdistyksen työntekijät ja vapaaehtoiset esittelivät heille kyselyn ja sen tarkoituksen. He antoivat nuorille vastausohjeet, QR-koodin ja varasivat aikaa vastata kyselyyn. Nuoret syventyivät älypuhelimilleen ja kertoivat vastanneensa. Todellisuudessa vain joka kolmas koolla olleista nuorista vastasi, mikä oli suuri pettymys.

⁵ Yhdenvertaisuusvaltuutettu 21.12.2021.

3 Vastaajien profiili

Kyselyn kohderyhmänä olivat 18-29-vuotiaat romaninuoret. Kyselyyn vastasi 71 henkilöä, mutta vastaajien joukossa oli kuusi 30-vuotta täyttäneitä ja vastaavasti neljä, jotka eivät olleet vielä täyttäneet 18 vuotta. Suomen Romaniyhdistyksen toiminnassa on tavanomaista, että mukana on toimintavuoden aikana 30- ja 18-vuotta täyttäviä, joten heidän vastauksensa otettiin mukaan selvitykseen. Sen sijaan vastauksista rajattiin pois kaksi vastaajaa, nimittäin yksi selkeästi vanhempi vastaaja, joka oli 40-vuotias, ja vastaavasti yksi selkeästi nuorempi vastaaja, joka oli 15-vuotias. Näin ollen vastausten lopullinen määrä oli 69.

Ikä ja sukupuoli

Vastaajia kutsutaan raportissa tytöiksi ja pojiksi, kuten tehdään myös esimerkiksi Nuorisobarometrissa. Valintaa perustellaan Nuorisobarometrissa sillä, että nimityksille tytöt, naiset, pojat ja miehet, ei ole olemassa mitään vakiintunutta ikärajaa, ja toisaalta olisi hankala käyttää pitkässä raportissa toistuvasti esimerkiksi sellaisia ilmaisuja kuin tytöt/naiset ja pojat/miehet.⁶ Nuorisobarometrin käytäntö sopii erityisen hyvin romaninuoria käsittelevään selvitykseen, sillä romaniyhteisössä nuoria kutsutaan tytöiksi ja pojiksi pidempään kuin muiden suomalaisten keskuudessa. ”*Tyttöjä ja poikia me vielä ollaan*”, määritteli Suomen Romaniyhdistyksen nuorisotyön koordinaattori Dimitri Lindgren, 27, ja asia oli sillä selvä.

Kyselyyn vastanneista nuorista 47 kertoi olevansa tyttöjä (68,1 %) ja 21 poikia (30,4 %). Yksi vastaaja ilmoitti sukupuolekseen muu (1,4 %). Romaniyhteisössä sukupuolten moninaisuudesta ei ole vielä ollut tapana puhua, mutta anonyymeissa kyselyissä nuorille on hyvä antaa mahdollisuus määritellä itse, miten he sukupuolensa kokevat. Vastausvaihtoehtona oli myös ”en halua kertoa”, mutta sitä ei valinnut yksikään vastaaja. Myös aiemmissa yhdistyksen toteuttamissa kyselyissä tyttöjä oli enemmän kuin poikia, ja itse asiassa tyttöjen osuus on kasvanut kysely kyselyltä. Kehitys vastaa yleisemminkin yhdistyksen nuorisotyön osallistujia, jossa noin kaksi kolmasosaa osallistujista on tyttöjä.

lältään vastaajat olivat keskimäärin 26-vuotiaita. Yhdistyksen toiminnassa on tyypillistä, että tytöt ovat hieman vanhempia kuin pojat. Tässäkin kyselyssä tytöt olivat keskimäärin 26-vuotiaita ja pojat keskimäärin vuoden nuorempia, 25-vuotiaita. Vertailussa aiempien kyselyiden ikäjakaumaan kävi ilmi, että aineistot eivät ole täysin vertailukelpoisia, sillä vuonna 2020 toteutetun kyselyn vastaajista noin viidesosa oli yli 30-vuotiaita, ja vuosina 2014-15 tehty kysely puolestaan sisälsi alaikäisiä, jopa 13-vuotiaita.

Asuinpaikkakunta

Kaikki vastaajat kertoivat asuinpaikkansa, mutta osa nuorista oli hoksannut, että pienen paikkakunnan mainitseminen saattaa vaarantaa heidän anonymiteettinsa, joten he olivat vastanneet asuinpaikkakuntansa sijaan maakuntansa.

Romaniväestön määrästä ja asuinpaikkakunnasta ei kerätä tilastoja, mutta on arvioitu, että vähintään puolet väestöstä asuisi pääkaupunkiseudulla. Tässäkin kyselyssä eniten vastaajia oli Vantaalta (20) ja Helsingistä (18). Yhteensä pääkaupunkiseudulla kertoi asuvansa 41 vastaajaa (59,4 %).

Pääkaupunkiseudun lisäksi romaniväestöä asuu runsaasti keskisellä Uudellamaalla. Myös tämän kyselyn vastaajista 11 (15,9 %) kertoi asuvansa Nurmijärvellä, Tuusulassa tai Keravalla. Kun mukaan lasketaan vielä

⁶ Haikola & Myllyniemi 2019, 17-18.

muiden Uudenmaan kuntien asukkaat, vastaajista kaikkiaan 54 (78,3 %) asui Uudellamaalla. Lisäksi vastauksia saatiin Pohjanmaalta (4), Savosta (3), Varsinais-Suomesta (2), Satakunnasta (1), Hämeestä (1) ja Kymenlaaksosta (1).

Myös aiempien kyselyiden vastaajien asuinpaikkoina painottuivat pääkaupunkiseutu, Uusimaa ja ylipäätään Etelä-Suomi, koska yhdistyksen toiminta on aktiivisinta pääkaupunkiseudulla.

Vastauksissa näkyi myös ylijäräinen liikkuminen (translocal mobilities). Sen taustalla on romaniväestön maastamuutto Ruotsiin osana suomalaisten 1960-luvulla alkanutta suurta muuttoaaltoa, ja jopa 3000 Suomen romanin asettuminen 1970- ja 1980-luvun Ruotsiin. Yhteydet Suomen ja Ruotsin välillä ovat olleet tiiviit halki vuosikymmenten, koska lähes kaikilla on sukulaisia molemmin puolen Pohjanlahtea.⁷ Olosuhteiden kohennuttua Suomessa moni on kuitenkin palannut, ja aivan viime vuosina paluumuutto on jälleen lisääntynyt. Esimerkiksi keskisellä Uudellamaalla asuu runsaasti aivan viime vuosina saapuneita paluumuuttajia. Tämän selvityksen vastauksissa ylijäräinen liikkuminen näkyi siinä, että kolmen vastaajan virallinen asuinpaikka oli vastaushetkellä Ruotsissa.

Perhe

Kysymykseen siitä, kenen kanssa vastaaja asuu, oli mahdollista useampia eri vastausvaihtoehtoja, eli esimerkiksi sekä ”puolison kanssa” että ”lasten kanssa”.

Vanhempiensa kanssa kertoi asuvansa vain seitsemän vastaajaa (10,1 %) ja he olivat keski-ikäitään nuorimmasta päästä ikäryhmää, noin 20-vuotiaita. Vastaukset ovat linjassa eurooppalaisten tilastojen kanssa, joiden mukaan suomalaiset nuoret muuttavat omilleen nuorempina kuin missään muussa EU-maassa, keskimäärin 21,4-vuotiaana⁸. Vanhempien luona asuminen oli tässä kyselyssä suurin piirtein yhtä yleistä kuin edellisessä kyselyssä vuonna 2020 (9 %), mutta vähentynyt vuosista 2014-15 (23 %).

24 vastaajaa (34,7 %) kertoi asuvansa yksin. Heistä nuorin oli 18-vuotias, mutta keskimäärin yksin asuvat olivat 25-vuotiaita. Yksin asuminen oli pääkaupunkiseudulla tyypillisempää kuin maakunnissa. Aiempiin kyselyihin verrattuna yksin asuminen oli lisääntynyt (31 % vuonna 2020, ja 18 % vuosina 2014-15). Tämäkin on linjassa yleisen kehityksen kanssa, sillä kaikkien suomalaisten yksin asuminen on lisääntynyt merkittävästi 2000-luvulla. Nuorten aikuisten (ikäryhmässä 20-34-vuotiaat) joukossa yksin asuvien osuus Suomessa on 24 % tilanteessa, jossa ikäluokan nuorimmat asuvat vielä vanhempiensa luona, opiskelijat ehkä opiskelutoveriensa kanssa, ja ikäryhmän vanhimmat ovat jo parisuhteessa.⁹

Vaikka suomalaiset itsenäistyvät aiempaa nuorempina, pariutumista ja perheen perustamista lykätään. Tähän kyselyyn vastanneista puolison kanssa kahdestaan asui 18 vastaajaa (26,1 %) ja heistä nuorin oli 21-vuotias. Lapsettomat pariskunnat olivat tässä kyselyssä keskimäärin 26-vuotiaita. Puolison kanssa kahdestaan asuminen oli lisääntynyt verrattuna aiempiin selvityksiin, sillä vain 7 % asui puolison kanssa vuonna 2020 ja 14 % vuosina 2014-15.

Joka viidennellä vastaajalla oli lapsia, eli yhteensä 16 nuorella (23,2 %). Lasten vanhemmat olivat kolmekymppisiä, keskimäärin 29-vuotiaita. Verrattuna aiempiin yhdistyksen tekemiin selvityksiin, lapsiperheiden määrä oli vähentynyt huomattavasti, sillä vuonna 2020 lapsia oli 49 %:lla vastaajista ja vuosina 2014-15 lapsia oli 44 %:lla vastaajista.

⁷ Pulma 2021, 198.

⁸ Eurostat 2023.

⁹ Terämä ym. 2018.

Yhdeksän vastaajista (13,0 %) kertoi asuvansa yhdessä puolison ja lasten kanssa, ja joka kymmenes vastaaja (10,1 %) oli todennäköisesti yksinhuoltaja, koska perheessä ei vastausten mukaan asunut toista aikuista. Yhdistyksen aiemmissa selvityksissä yksinhuoltajia oli vastaajista 4 %. Suomen kaikista lapsiperheistä 23 % on yhden vanhemman perheitä¹⁰, mutta tässä selvityksessä 16 lapsiperheestä peräti seitsemän on yhden vanhemman perheitä, eli lähes puolet.

Yksi vastaajista kertoi olevansa asunnoton. Neljä vastaajaa (5,8 %) kertoi asuvansa jonkun muun kuin vanhempien, puolison tai lasten kanssa. Yksi koirakin oli vastauksissa mainittu asuinkumppanina.

Romaninuorten kertomat perhe- ja asumistiedot antavat viitteitä siitä, että romaninuoret elävät muiden suomalaisnuorten tavoin yhä pidempään jatkuvaa nuoruusikää. Vanhempien luota muutetaan pois yhä aikaisemmin, mutta ei enää liian aikaisen aikuistumisen eli perheen perustamisen takia. Sen sijaan yksin asuvien nuorten määrä näyttäisi olevan jatkuvassa kasvussa ja vastaavasti perheen perustaminen laskussa. Lapsiperheistä yhtä useammassa oli vain yksi huoltaja, mikä on suuri muutos verrattuna vuosien 2020 ja 2014-15 kyselyihin. Pienistä vastausmääristä on mahdotonta vetää tarkempia johtopäätöksiä, mutta ei ole syytä epäillä, etteikö koronapandemia ja siihen liittyvät rajoitukset olisi vaikuttaneet nuoriin perheisiin

Varusmies- ja siviilipalvelus

Kysymykseen varusmies- ja siviilipalveluksesta vastasi 18 romaninuorta, joista 17 oli poikia ja yksi tyttö. 52 vastaajaa ei halunnut vastata tai ei katsonut kysymyksen koskevan itseään. Yksi vastaus oli epävalidi.

Kolme vastaajaa oli käynyt armeijan. Yksi oli aloittamassa armeijan lähitulevaisuudessa ja yksi oli saanut lykkäystä. 13 vastaajaa oli saanut vapautuksen. Yksikään vastaaja ei kertonut suorittaneensa siviili- tai aseetonta palvelusta tai olevansa totaalikieltäytyjä.

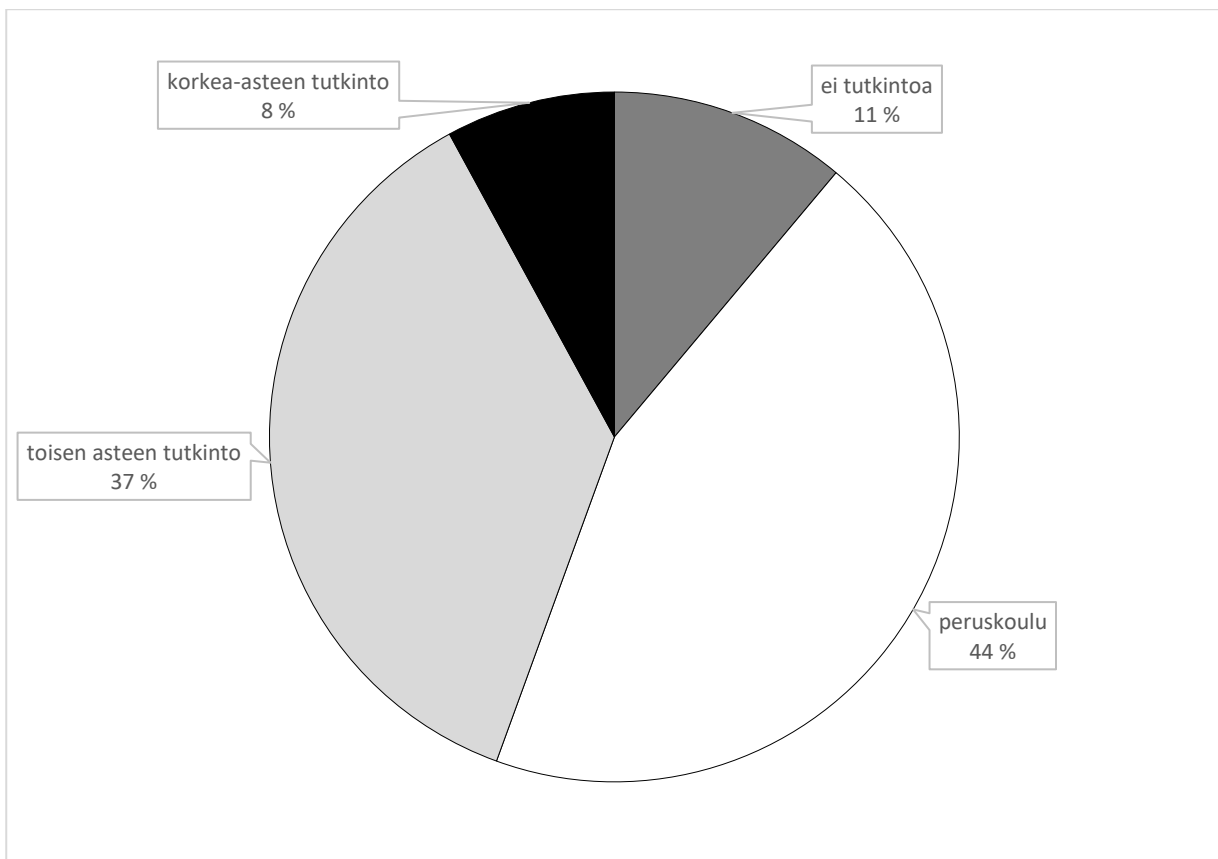
¹⁰ SVT 2020.

4 Koulutus

Kysymyksiin koulutuksesta vastasi 63 nuorta. Kyselyyn vastannut ikäluokka oli osittain vielä opiskelemassa ja aloittamassa työuraansa. Näin olleen kyselyn perusteella ei voi sanoa mitään lopullista heidän koulutus- ja työpolustaan.

Kyselyyn vastanneiden koulutustausta oli vastaushetkellä matala, kuten kuvasta 1 käy ilmi. Ilman peruskoulututkintoa oli seitsemän nuorta (11 % kysymykseen vastanneista). Isolla osalla (44 %) korkein tutkinto oli peruskoulu, toisen asteen tutkinnon suorittaneita oli 37 % ja korkea-asteen tutkinnon suorittaneita 8 %.

Kuva 1: Kyselyyn vastanneiden nuorten korkein tutkinto, %.

Peruskoulu

56 nuorta eli 88,9 % kaikista vastaajista oli suorittanut peruskoulun. Se vähemmän kuin vuoden 2020 selvityksessä, jossa lähes kaikki vastaajat (94 %) olivat suorittaneet peruskoulun tai suorittivat peruskoulua paraikaa (2 %). Romaninuorten tilanteen arvioitiin tuolloin lähestyvän valtakunnallista keskiarvoa, mikä tämän kyselyn tulosten valossa näyttää edelleen jäävän toteutumatta.

Tässä kyselyssä peräti seitsemän nuorta (11,1 %) kertoi jättäneensä peruskoulun kesken. Suomessa peruskoulun jättää kesken alle prosentti koululaisista, mutta Opetushallituksen lähes kymmenen vuoden takaisen selvityksen mukaan romanioppilaat saavat peruskoulun päättötodistuksen paljon harvemmin kuin

muu väestö, ja tämä koskee erityisesti poikia¹¹. Kyselyn tulos ei siis ole varsinaisesti yllättävä, mutta erittäin huolestuttava, etenkin kun tilanne ennen koronapandemiaa näytti paljon toiveikkaammalta. Yllättävää oli myös se, että tässä kyselyssä kaikki peruskoulunsa keskeyttäneet olivat tyttöjä. Vastaushetkellä vain yksi peruskoulun keskeyttäneistä oli palannut suorittamaan opintojaan, ja hänkin vasta kolmekymppisenä. Kun yksikään peruskoulunsa keskeyttäneistä ei kertonut olevansa työssä, ja kun vain yhdellä oli lapsi, herää kysymys, missä nämä nuoret ovat ja mitä he tekevät.

Toisen asteen opinnot: ammattikoulutus ja lukio

Vuonna 2021 oppivelvollisuusikää korotettiin 18 ikävuoteen, jotta jokainen peruskoulun päättävä nuori suorittaisi toisen asteen koulutuksen. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2022 kaikista peruskoulunsa päättäneistä nuorista 93,7 % jatkoi toisen asteen koulutukseen¹². Toisen asteen tutkinnon suorittaminen ei kuitenkaan ole itsestään selvyyttä, sillä se edellyttää paitsi peruskoulun päättötodistusta, myös koulutukseen pääsyä, opintomenestystä ja opintojen loppuun suorittamista.¹³

Tässä kyselyssä 44 vastaajaa oli jatkanut peruskoulun jälkeen toiselle asteelle, eli joko ammatilliseen koulutukseen tai lukioon. Se on 69,8 % kaikista vastaajista, ja 78,5 % kaikista peruskoulun päättötodistuksen saaneista vastaajista. Alhaiset osuudet kertovat osaltaan siitä, että vuonna 2021 laajennettu oppivelvollisuus ei ehtinyt koskea suurinta osaa (92 %) kyselyyn vastanneista nuorista, koska he olivat jo täysi-ikäisiä lakimuutoksen tullessa voimaan.

Kuudella vastanneista nuorista oli ylioppilastutkinto (9,5 %), mikä on erittäin vähän, sillä viime vuosina noin puolet 19-vuotiaiden ikäryhmästä on suorittanut ylioppilastutkinnon¹⁴. Kyselyyn vastanneesta kuudesta ylioppilaasta neljällä oli myös ammattitutkinto, mikä viittaa kaksoistutkinnon suorittamiseen. Vastaukset tukevat aiempien selvitysten käsitystä siitä, että romaninuoret hakeutuvat edelleen lukioon varsin harvoin¹⁵. Lukiota saatetaan pitää hukkaan heitetynä aikana, koska se ei valmista suoraan ammattiin. Vuosien 2014-15 selvityksessä lukion käyneiden osuus oli 6 % vastaajista, mikä voisi antaa viitteitä lukiokoulutuksen suosion kasvuun romaninuorten keskuudessa, mutta vastaajamäärät ovat niin pieniä, ettei asiaa voida luotettavasti näillä tiedoin arvioida. Oppivelvollisuuden laajeneminen ja toisen asteen muuttuminen maksuttomaksi vuodesta 2021 alkaen saattaa kuitenkin lisätä lukion vetovoimaa romaninuortenkin keskuudessa. Kiinnostava yksityiskohta käsillä olevassa selvityksessä oli se, että kaikki lukion suorittaneet pojat kävivät myös armeijan.

Kaikista Suomessa peruskoulun päättäneistä nuorista jatkoi vuonna 2022 ammatilliseen koulutukseen 41,8 %¹⁶. Tässä kyselyssä ammatilliseen koulutukseen oli jatkanut 37 nuorta, mikä on 66,1 % peruskoulun päättötodistuksen saaneista vastaajista. Heistä 27 oli jo valmistunut ja 10 nuorta opiskeli ammatillisessa oppilaitoksessa vastaushetkellä. Romaninuorista siis suurempi osuus kuin suomalaisnuorista keskimäärin jatkaisi opintojaan ammatillisessa koulutuksessa. Näin ollen tulokset tukevat aiempien tutkimusten käsitystä siitä, että romaninuorten perusopetuksen jälkeinen koulutus tapahtuu pääosin ammatillisissa oppilaitoksissa¹⁷.

¹¹ Rajala & Blomerus 2015, 87.

¹² Tilastokeskus 2022a.

¹³ Johnson & Kiilakoski 2020, 17.

¹⁴ Kalenius 2023, 132.

¹⁵ Rajala & Blomerus 2015, 88.

¹⁶ Tilastokeskus 2022a.

¹⁷ Rajala & Blomerus 2015, 87.

Ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa suomalaisten keskeyttämisprosentti lukuvuonna 2021-2022 oli 11,0 %¹⁸. Tässä aineistossa joka neljäs ammatillisessa oppilaitoksessa aloittanut oli keskeyttänyt. Tulokset tukevat käsitystä siitä, että romaninuorten opinnot keskeytyvät useammin kuin muiden opiskelijoiden¹⁹.

Opintojen keskeytyminen ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, etteikö nuori hakeutuisi opiskelemaan johonkin toiseen oppilaitokseen tai toiselle alalle. *”Jätin lukion kesken [kahden vuoden jälkeen]. Lukio ei koskaan ollut mun juttu, se ei tuntunut mun jutulta. Mä vaan menin sinne, kun ei ollut oikein muuta mahdollisuutta. Seuraava ammattikoulu oli noin 80 km päässä, joten se olisi ollut turhan pitkä matka ja vaikeata. Kun muutin toiselle paikkakunnalle, mun oli mahdollisuus mennä ammattikouluun.”*, kertoi Siru, 22.

Kyselyssä ei erikseen kysytty nuorten mahdollisesta osallistumisesta perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen väliin sijoittuvaan nivelvaiheen koulutukseen, eikä yksikään maininnut nivelvaiheen koulutuksia kysyttäessä muista kuin perus-, toisen tai korkea-asteen opinnoista.

Keskusteluissa nuorten kanssa kävi selvästi ilmi, että monella nuorella ammatinvalinta on peruskoulun päättyessä täysin selkiytymätön. Monella nuorella ammatinvalinta on peruskoulun päättyessä täysin selkiytymätön. *”Yläasteella, kun piti pohtia, mihin lähteä jatkokouluttautumaan, niin mulla ei ollut tietoa edes huomisesta päivästä, saati siitä, mitä mä haluan tehdä ammatikseni tulevaisuudessa”*, kertoi esimerkiksi Natasha, 28. Peruskoulun jälkeiset opinnot voivat myös määräytyä sen mukaan, mitä paikkakunnalla sattuu olemaan tarjolla, kuten Sirun tapauksessa: *”Kun peruskoulu päättyi, lähdin lukioon. Asuin silloin [paikkakunnan nimi], jossa ei ollut kuin lukio, joten lähdin suorinta tietä lukioon.”*

15-16-vuotiailla nuorilla ei ole ymmärrystä siitä, mitä mikin koulutus tarkoittaa, mihin koulutukset johtavat ja mitä opinnot missäkin koulutuksessa edellyttävät. Vanhemmat eivät useinkaan osaa ohjata lapsiaan koulutuksen ja ammatinvalinnan kysymyksissä, etenkin jos heidän oma koulutustasonsa on riittämätön, ja perheessä on ylisukupolvista työttömyyttä. Monet nuoret ajautuvat koulutukseen sattumanvaraisesti kaveripiirinsä mukana. Näin ollen olisi erittäin tärkeää, että romaninuoret saavat koulussa riittävästi tukea peruskoulun jälkeisten opintojen suunnitteluun ja valintaan. Aiemmissa tutkimuksissa on todettu selkeästi, että romanioppilaat tarvitsevat paljon opinto-ohjausta ja sen tulee olla heille kohdennettua. Opinto-ohjaajien lisäksi myös luokanvalvojilla, muilla opettajilla ja kuraattoreilla on ohjauksessa tärkeä rooli.²⁰

Selvityksen taustalla olevassa hankkeessa Suomen Romaniyhdistys kannusti nuoria tekemään ratkaisuja omien haaveiden ja unelmien pohjalta. Esimerkkiä näytti Natasha: *”Mä päädyin sitten kuitenkin mun omien mielenkiinnon kohteiden pohjalta hakemaan media-alan koulutukseen eli lähdin opiskelemaan audiovisuaalisen viestinnän perustutkintoa.”*

Ns. väärän opintovalinnan tehnyt nuori voi vallan hyvin vaihtaa alaa ja kouluttautua uudelle alalle, kun näkemykset ovat selkeytyneet. Näin kävi Natashallekin: *”Sitten kun mä valmistuin media-assistentiksi, olin jo päättänyt siinä vaiheessa, että tämä ei ole mun unelma-ammatti, enkä mä tätä halua tehdä sen kummemmin mun työkseni. ... [P]äätin, että mä haluan lähteä toteuttamaan mun lapsuuden haavetta, mikä siis oli, että mä halusin olla matkaopas. Ja jälleen nopean googlauksen perustella löytyi koulutus matkaoppaaksi.”*

Siru puolestaan kertoi, että hän vaihtoi opintojensa aikana osaamisalaa vastaamaan paremmin omia kiinnostuksen kohteitaan: *”Ensimmäisen tutkinnon osan opiskelin lastenohjaajapuolella, koska se oli jatkuvassa haussa, ja pääsin sillä sisään. Kuulin sitten opinto-ohjaajalta, että kasvatus- ja ohjauksella voi vaihtaa ensimmäisen tutkinnonosan jälkeen toiselle puolelle, ja niin lähdin nuoriso- ja yhteisöohjaajaksi.”*

¹⁸ Tilastokeskus 2022b.

¹⁹ Rajala & Blomerus 2015, 87-88.

²⁰ Rajala & Blomerus 2015, 27.

Sen jälkeen, kun Natasha oli työskennellyt vuoden matkaoppaana, oli jälleen uusien ratkaisujen aika: *”Ja mä olin niillä töissä noin vuoden, kunnes päätin, että haluan tulla takaisin Suomeen ja lähteä opiskelemaan jotain muuta. ...Sitten lähdin googlettelemaan eri koulutusvaihtoehtoja... ja löysin sellaisen työvoimapolitiittisen koulutuksen ja hainkin sitten sinne ja lähdin opiskelemaan sitä kautta lähihoitajaksi.”*

Myös Allanilla, 29, on kaksi ammattitutkintoa ja työkokemusta useammaltakin eri alalta. *”Urapolku on ollut monipuolinen, eikä ole ollut suoraa tietä mihinkään tiettyyn pisteeseen, vaan se on aina käynyt kierrellen ja kaarrellen ja etsien. Uravalinnat ja opiskeluvallinnat on mennyt niin, että mikä nyt on sattunut sinä aikana kiinnostamaan ja mihin on halunnut tutustua, niin sen mukaan on menty. Kun me kasvetaan, erilaiset asiat alkaa kiinnostaa eri vaiheissa.”*

Samoin kuin Natashalla ja Allanilla, monella muullakin romaninuorella saattaa olla suoritettuna useampia toisen asteen tutkintoja, eikä siinä ole mitään väärää. Allan pikemminkin kehottaa kokeilemaan erilaisia koulutusaloja: *”Kokeilkaa eri juttuja, ja tutustukaa eri juttuihin. Miettikää, millaisia luonteenpiirteitä teillä on, minkälaiset hommat voisi olla sopivia. Jotkut tarvitsee käytännön hommia ja jotkut haluaa tehdä ihmisten kanssa hommia.”*

Verrattaessa kyselyn tuloksia yhdistyksen aiempiin selvityksiin, romaninuorten kouluttautuminen ei ole viime vuosina edennyt toivotusti. Vuosien 2014-15 selvityksessä vastaajista 31 prosentilla oli toisen asteen tutkinto, ja 2020 selvityksessä jo 63 prosentilla. Tässä selvityksessä toisen asteen tutkinnon oli suorittanut vain noin 45 %. Ero johtuu siitä, että aiempaa useampi nuori oli jättänyt peruskoulun kesken tai ei ollut jatkanut peruskoulun jälkeen opintojaan lainkaan. Suomen Romaniyhdistys arvioi, että syynä on ensisijaisesti koronapandemia ja siihen liittyneet rajoitukset, kun jo entuudestaan tiedetään, että lähiopetuksen puuttumisella perusopinnoissa on suurin kielteinen vaikutus tukea tarvitseviin ja kielivähemmistöihin kuuluviin oppilaisiin. Koronapandemian aikaiset etäopinnot olisivat edellyttäneet nuorilta hyvää itseohjautuvuutta.²¹ Vastaavasti oli tiedossa jo ennen koronapandemiaa, että ammatillisessa koulutuksessa poikkeusolot aiheuttavat haasteita työelämässä tapahtuvassa oppimisessa ja näytöissä, etäopiskeluun liittyvien valmiuksien tukemisessa sekä erityisessä tuessa²² - kaikki osa-alueita, joissa romaninuoret ovat muutoinkin haavoittuvassa asemassa.

Korkea-asteen koulutus

Kyselyyn vastanneista nuorista yhdeksän (14,3 % kaikista vastaajista) oli edennyt korkea-asteen koulutukseen. Heistä yksi oli hakeutunut suoraan yliopistoon ja kahdeksan ammattikorkeakouluun. Ammattikorkeakouluun hakeutuneista viisi nuorta oli jo valmistunut, ja kaksi opiskeli vastaushetkellä. Yksi oli keskeyttänyt ammattikorkeakouluopintonsa. Kaksi ammattikorkeakoulusta valmistunutta nuorta oli jatkanut opintojaan yliopistossa, todennäköisesti siis maisteriohjelmassa.

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2019 ammatillisen perustutkinnon suorittaneista 23 % eli lähes joka neljäs oli opiskelemassa kolme vuotta valmistumisen jälkeen, tarkemmin sanottuna 14 % ammattikorkeakoulussa, 5 % ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa ja 1 % yliopistossa.²³ Tämän kyselyn vastaajista 27 nuorta oli suorittanut ammatillisen perustutkinnon, ja heistä siis kahdeksan eli useampi kuin joka neljäs oli jatkanut ammattikorkeakouluun. Vaikka vastausmäärät ovat pieniä, voitaneen arvioida, että ammatillinen

²¹ Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2020.

²² Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2020.

²³ Tilastokeskus 2022a.

perustutkinto on romaninuurille soveltuva ponnahduslauta korkea-asteen opintoihin tilanteessa, jossa lukion valitsevat vain harvat.

”Ammattikoulussa lähdin suoraan kasvatus- ja ohjaukselle, koska lasten ja nuorten kanssa toimiminen oli mulle ominaista ja tiesin, että aina haluan sitä tehdä. Kahdeksannella luokalla päätin, että haluan opiskella sosionomiksi, joten tämä kaikki valmisti mua sosionomin tutkintoon ja niihin työtehtäviin... Valmistuin [ammattikoulusta] ja hain heti sosionomiopintoihin. En päässyt vielä, mutta en luovuttanut senkään suhteen.”, kertoi Siru tähänastisesta tiestään kohti unelmiensa ammattia, joka edellyttää ammattikorkeakoulututkintoa.

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2019 valmistuneista ylioppilaista 76 % oli opiskelemassa kolme vuotta valmistumisen jälkeen²⁴. Tähän kyselyyn vastanneista kuudesta lukion suorittaneesta vain puolet oli jatkanut opintojaan. Yksi heistä opiskeli vastaushetkellä yliopistossa. Kaksi vastaajaa oli valmistunut yliopistosta ja he olivat molemmat opiskelleet pitkän kaavan kautta, todennäköisesti ensin kaksoistutkinnon, sen jälkeen ammattikorkeakoulututkinnon ja lopulta yliopistotutkinnon. Kaikki edellä mainitut kolme yliopistoon edennyttä vastaajaa olivat miespuolisia ja olivat käyneet myös armeijan.

Vuosien 2014-15 selvityksessä korkea-asteen tutkinnon oli suorittanut 6 % kaikista vastaajista ja 11 % opiskeli korkea-asteella selvityksen tekohetkellä. Tässä kyselyssä 8 % kaikista vastaajista oli suorittanut korkea-asteen tutkinnon ja 5 % opiskeli paraikaa. Vertailu ei osoita edistystä romaninuurten korkea-asteen opinnoissa.

Muut opinnot

Vastaajilta kysyttiin mahdollisista muista opinnoista kuin edellä mainitut, ja he saivat valita useampia annetuista vaihtoehdoista tai kertoa vapaasti jonkin muun vaihtoehdon. 15,6 % kertoi opiskelleensa kansanopistossa, 15,6 % seurakuntaopistossa ja 14,1 % avoimessa yliopistossa. Yksittäiset vastaajat kertoivat lisäksi osallistuneensa perusopetuksen päättövaiheessa oleville nuorille tarkoitettu pajoimintaan, suorittaneensa yksittäisiä kursseja ammattioppilaitoksissa tai kokonaisen tutkinnon yksityisessä oppilaitoksessa.

Avoimessa yliopistossa opiskelleista vastaajista suurin osa oli lukion käyneitä, joten heillä oli avoimessa yliopistossa vaadittavat opiskelutaidot. Muita opintoja koskevat vastaukset olivat linjassa aiemman tiedon kanssa siitä, että romanit tuntevat vapaan sivistystyön oppilaitoskenttää lähinnä kansanopistojen osalta²⁵. Vuosien 2014-15 selvitykseen verrattuna, osallistuminen vapaaseen sivistystyön opintoihin oli kaksinkertaistunut, mikä oli myönteistä. Toisaalta ne, jotka olivat vailla peruskoulun päättötodistusta, eivät olleet suorittaneet mitään muitakaan opintoja.

Opiskelijaelämää

Vastaajista 14 (22,2 % kaikista vastaajista) opiskeli kyselyn vastaushetkellä. He olivat melko nuoria, keskimäärin 23-vuotiaita. Kaikki nuoret, jotka asuivat vanhempiensa luona, opiskelivat ammattioppilaitoksessa.

Suurin osa ammattioppilaitoksessa opiskelevista asui vanhempiensa luona, mutta joukossa oli perheellisiäkin, sekä myös yksi yksinhuoltaja.

²⁴ Tilastokeskus 2022a.

²⁵ Rajala & Blomerus 2015, 89.

Korkea-asteen opiskelijat asuivat kaikki yksin. Yksikään opiskelija ei asunut opiskelija-asunnossa.

Vanhempien ja oppilaitosten henkilökunnan tuki oli tärkeää, jotta opinnot etenevät. *”Mun ympärillä oli paljon tukevia aikuisia, tukevia opettajia, jotka auttoi mua haasteissa, niin kuin näyttösuunnitelmissa ja muissa. Ja mä pikkuhiljaa sain onnistumisen kokemuksia siinä mitä mä tein ja mä huomasin itsekin työharjoittelujen ja opiskelujen myötä, että mä olin hyvä siinä mitä mä tein.”*, kertoi Siru.

Selvityksessä ei kysytty nuorten mahdollisista vaihto-opinnoista, mutta Suomen Romaniyhdistyksessä on käsitys, että romaninuoret ovat opiskelijoiden liikkuvuuden suhteen aliedustettuina muihin nuoriin verrattuna. Tämä johtuu siitä, että he eivät välttämättä etene sellaisille opintoasteille, joissa vaihto-ohjelmia järjestetään, tai he eivät saa kannustusta liikkuvuuteen kotoa tai oppilaitoksesta. Natasha, joka oli opiskellut yläasteella espanjaa, onnistui kuitenkin pääsemään kansainväliseen työharjoitteluun peräti kahdesti: *”Kolmivuotisen koulun [audiovisuaalisen viestinnän perustutkinto] aikana mä pääsin tekemään kaksi kansainvälistä työharjoittelua Espanjassa, eli vietin siellä yhteensä 14 viikkoa mun opinnoista, ja se oli tosi hieno kokemus.”*

Tulevaisuuden opintosuunnitelmat

Nuorilta kysyttiin mistä oppilaitoksesta he haluaisivat seuraavaksi valmistua. Kysymykseen vastasi 63 nuorta, mutta vastauksista viisi oli epävalideja, joten vastausten määräksi jäi tämän kysymyksen osalta 56. Jostain syystä nimenomaan osa pojista vastaajista hyppäsi tämän kysymyksen yli. Kysymykseen oli mahdollista valita useampia vaihtoehtoja, joskin vain hyvin harva teki niin, vaan kertoi nimenomaan seuraavan tutkinnon, jonka aikoi suorittaa.

Romaninuorten tulevaisuuden opintosuunnitelmat olivat riemastuttavaa luettavaa, sillä peräti 48 nuorta (85,7 %) kertoi haluavansa valmistua tulevaisuudessa jostain oppilaitoksesta. Seitsemän nuorta (12,5 %) oli sitä, mieltä, että nykyinen koulutus riittää. Yksi vastaaja ei tiennyt, mistä haluaisi valmistua.

26 nuorta (45,6 %) eli lähes puolet vastaajista toivoi valmistuvansa tulevaisuudessa ammattioppilaitoksesta. Näissä vastaajissa oli suhteessa enemmän tyttöjä kuin poikia, ja he olivat ikäluokan nuoremmosta päästä. Joka neljäs ammattitutkinnosta haaveileva oli jo päässyt kiinni opintoihin. Neljä nuorta oli aiemmin jättänyt ammattiopinnot kesken ja toivoi nyt onnistuvansa saattamaan ne päätökseen. Monen kohdalla haave ammattitutkinnosta vaikutti hyvinkin realistiselta, vaikka peruskouluopinnoista saattoi olla jo aikaa. Viidellä ammattitutkinnosta haaveilevalla oli kuitenkin peruskoulu suorittamatta, mikä luonnollisesti hidastaa ammattiopintojen aloittamista. Tapauskohtaisesti on mahdollista päästä suorittamaan ammattiopintoja ilman peruskoulun päättötodistusta, mutta yleensä ammattioppilaitokset ohjaavat nuoret suorittamaan peruskouluopinnot loppuun ennen ammattiopintojen aloittamista.

25 nuorta (43,9 %) kertoi suunnittelevansa ammattikorkeakoulututkinnon suorittamista. Näistäkin nuorista suhteessa suurempi osa oli tyttöjä kuin poikia, ja he olivat hieman vanhempia kuin ammattiopinnoista haaveilevat, mikä kertoo osin siitä, että suurimmalla osalla oli jo toisen asteen tutkinto tai he opiskelivat sitä paraikaa. Viidellä ammattikorkeakouluopinnoista haaveilevalla ei ollut peruskoulun päättötodistusta, mikä tekee toiveesta, jos ei epärealistista, niin ainakin hyvin haastavaa.

Seitsemän nuorta (12,3 %) toivoi voivansa valmistua tulevaisuudessa yliopistosta, mukaan lukien neljä tyttöä ja kolme poikaa. Yliopistotutkintoa tavoittelevista nuorista yksi oli jo aloittanut opintonsa yliopistossa. Toisella nuorella oli ammattikorkeakoulututkinto, jonka pohjalta voi hakea suoraan maisteriohjelmaan ja kolmas nuori opiskeli ammattikorkeakoulututkintoa paraikaa. Muiden neljän nuoren osalta unelma yliopistoopinnoista vaikutti taustatekijöiden perusteella hieman epärealistiselta.

E erityisen ilahduttavaa oli se, että kaikki, joilla ei ollut peruskoulun päättötodistusta, toivoivat voivansa opiskella tulevaisuudessa. Perheen perustaminenkaan ei estänyt nuoria haaveilemasta tutkinnosta, sillä yhtä lukuun ottamatta kaikki nuoret, joilla oli lapsia, halusivat jatkaa opintojaan.

Verrattuna aiempiin selvityksiin, romaninuorten opiskeluinto ei ollut hiipunut. Vuosina 2014-15 vastaajista 74 % halusi jatkaa opintojaan ja vuonna 2020 jo 83 %, ja vuonna 2024 siis 86 %. Vuosina 2014-15 toiveista suosituin oli ammattikoulu (38 %), mutta vuonna 2020 korkeakouluopinnot (65 %), samoin kuin vuonna 2024 (57 %). Ammattipätevyydestä haaveilevien osuus oli kuitenkin kasvanut vuoteen 2020 verrattuna korkea-asteen opintojen kustannuksella.

”Tulevaisuuden haaveita mulla on: haluaisin lähteä lisää opiskelemaan. Olen ajatellut yliopistoa ja englannin kielen opintoja”, kertoi Natasha, joka oli jo kouluttautunut media-assistentiksi, matkaoppaaksi ja lähihoitajaksi. Hän oli myös ehtinyt työskennellä kaikkia koulutuksiaan vastaavissa töissä. Natasha onkin erinomainen esimerkki elinikäisestä oppimisesta.

Allan kehottaa tavoittelemaan korkea-asteen opintoja, joiden pohjalta tavoitella mielekkäitä työtehtäviä ja usein myös parempaa tulotasoa: *”Ei kannata tyytyä toisen asteen tutkintoon, vaan tähdätä heti korkeakouluun tai yliopistoon. Jose ei vielä peruskoulussa ole suunta selvillä, niin kannattaa mennä lukioon. Kouluttautua kannattaa, koska sillä välttää ns. huonommat hommat työmarkkinoilta ja voi päästä suoraan parempiin hommiin heti kun valmistuu.”*

5 Työllisyys

Työelämää koskeviin kysymyksiin vastasi 60 nuorta. Samoin kuin koulutuksenkin suhteen, on syytä muistaa, että 18-29-vuotiaiden ikäluokasta osa on edelleen opiskelemassa ja vasta aloittamassa työuraansa, joten kyselyn vastauksista ei voi vetää mitään lopullisia johtopäätöksiä siitä, mikä heidän koulutus- ja työmarkkina-asemansa tulee olemaan.

Lähtökohdat romanien työllistymiselle ovat heikot, sillä Oikeusministeriön tuoreen tietoraportin (2024) mukaan, suurin tekijä, joka rekrytointitilanteessa asettaa hakijan muita samanlaisia hakijoita heikompaan asemaan, on romanitausta²⁶.

Kesätyöt

31 nuorta (51,7 %) kertoi olleensa kesätöissä, ja vastaavasti 26 nuorta (43,3 %) ei ollut ollut kesätöissä. Kolme nuorta kertoi hakeneensa kesätöitä, mutta ei ollut saanut. Vuoden 2020 selvitykseen verrattuna kesätöissä olleiden nuorten määrä oli kasvanut, sillä silloin kesätöissä oli ollut 44 % vastaajista. Kesätöiden lisäksi nuoret saattavat kuitenkin työskennellä jopa ympäri vuoden peruskoulun tai toiseen asteen opintojen yhteydessä, kuten esimerkiksi Siru: *”Kävin ihan normaalin peruskoulun ja koulun ohella kävin töissä”*.

Työkokemus

52 nuorella (86,7 %) oli työkokemusta. Se on vähemmän kuin vuonna 2020 tehdyssä selvityksessä, jossa työkokemusta oli 97 %:lla vastaajista. Vuoden 2020 selvitys piti kuitenkin sisällään yli 30-vuotiaita vastaajia, ja jos heidät suodatetaan vastauksista pois, esimerkiksi yli viiden vuoden työkokemus oli yhtä suurella osuudella (23 %) molempina vuosina kyselyyn vastanneista nuorista.

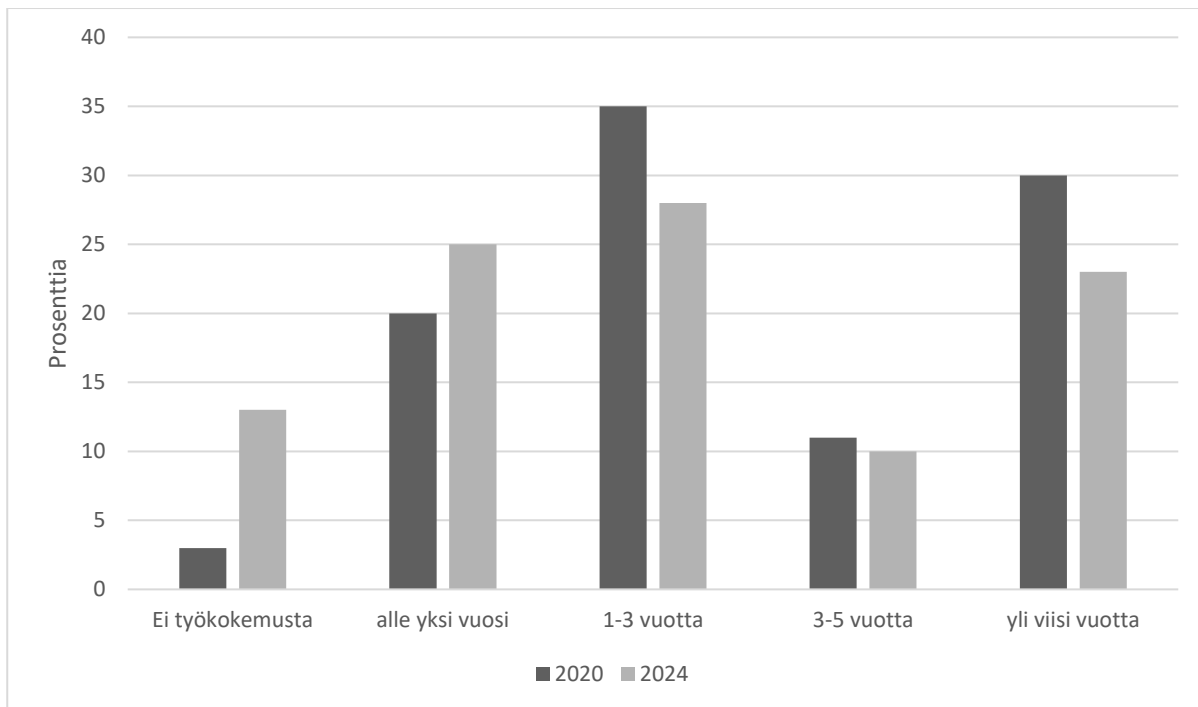
Huolestuttavaa on kuitenkin se, että kokonaan vailla työkokemusta olevien nuorten osuus oli vuonna 2024 kymmenen prosenttiyksikköä suurempi kuin vuonna 2020, kuten käy ilmi kuvasta 2. Työkokemusta kokonaan vailla oli kahdeksan vastaajaa (13,3 %). Ryhmässä oli muutama nuori, jotka olivat vasta siirtyneet peruskoulusta toisen asteen opintoihin, eivätkä olleet vielä ehtineet työelämään. Ryhmässä oli kuitenkin myös lähes kolmekymppisiä henkilöitä, joilla ei ollut lainkaan työkokemusta, eikä juuri koulutustakaan. Osa heistä oli suorittanut vapaan sivistystyön kursseja, ja osa oli onneksi huomannut, että ammattitutkinnon suorittaminen tulevaisuudessa voisi olla hyvä idea.

3-5 vuoden tai yli viiden vuoden työkokemus oli 20 vastaajalla (33,3 %). Pisimpään työelämässä olleet olivat luonnollisesti ikäjakauman vanhimmasta päästä. Heistä suurimmalla osalla oli ammattitutkinto.

1-3-vuotta tai alle vuoden työkokemus oli 32 nuorella (53,3 %). Suurimmalla osalla näistä nuorilla ei ollut muita opintoja kuin peruskoulu. Ryhmässä korostuivat perheelliset tytöt. Etenkään nuorille äideille ei ollut ehtinyt kertyä työkokemusta.

²⁶ Mannila 2024.

Kuva 2: Kyselyihin vuonna 2020 (N=54) ja 2024 (N=60) vastanneiden nuorten työkokemus, %

”Työelämässä olen ollut aika paljon, pieniä pätkiä milloin missäkin. Nyt teen oman alan hommaa”, kertoi Siru. *”Koen, että olen onnistunut ja teen sellaista työtä, josta nautin ja joka on mun juttu.”*

Työn saaminen

25 nuorta (41,7 %) oli sitä mieltä, että työn saaminen on melko vaikeaa tai erittäin vaikeaa. Vastaavasti 13 nuorta (21,7 %) oli sitä mieltä, että työn saaminen on melko helppoa tai erittäin helppoa. 15 nuorta (25,0 %) valitsi keskimmäisen vastausvaihdon, ei helppoa, eikä vaikeaa. Seitsemän nuorta (11,7 %) ei osannut sanoa, tai ei katsonut kysymyksen koskevan omaa tilannettaan.

Nuorten suhtautumisessa työn saamiseen oli havaittavissa viitteitä polarisaatiosta. Työn saamista erittäin tai melko vaikeana pitävät nuoret olivat keskimäärin 25-vuotiaita. Tyypillisesti heillä oli myös joko vain vähän tai ei lainkaan työkokemusta. Kaikkein vaikeimpana työn saamista pitivät kolmekymppiset henkilöt, joilla ei ollut lainkaan aiempaa työkokemusta, eikä muuta koulutusta kuin peruskoulu, osalla ei sitäkään. Näiden pitkäaikaistyöttömien nuorten taustalla on osaamisen ja koulutuksen puutteita, mutta mahdollisesti myös sosiaalisia ongelmia tai työ- ja toimintakyvyn vajeita. Heidän kohdallaan moralisoivasta ja työttömiä syyllistävästä puheesta ei ole mitään apua, sillä ne saattavat pikemminkin johtaa nuorten syrjäytymiseen kaikkien palveluiden ulottumattomiin. Suora työllistyminenkin tulee harvoin kyseeseen. Sen sijaan pitkäaikaistyöttömät nuoret tarvitsevat kuntouttavaa työtettä sekä jatkuvaa ja monialaista tukea.²⁷

Melko helppona tai erittäin helppona työn saamista pitävät nuoret olivat keskimäärin 26-vuotiaita, ja suhteessa useammin tyttöjä. Heistä suurimmalla osalla oli yli viiden vuoden työkokemus, ja kaikilla vähintään 1-3 vuotta työkokemusta. Suurimmalla osalla oli ammattitutkinto, ja kolmella korkea-asteen tutkinto. Helppoisimpana työn saamista pitivät kolmekymppiset ammattitutkinnon omaavat henkilöt, joilla oli jo pitkä

²⁷ Ylistö 2023.

työkokemus. Voidaan olettaa, että heillä oli iän, koulutuksen ja työkokemuksen mukanaan tuomaa osaamista ja itsevarmuutta.

Keskimmäisen vaihtoehdon, jonka mukaan työn saaminen ei ole helppoa, eikä vaikeata, valitsivat useimmiten pojat. Niillä nuorilla, jotka puolestaan eivät joko osanneet vastata kysymykseen, tai eivät katsoneet kysymyksen koskevan omaa tilannettaan, oli tyypillisesti alle yhden vuoden työkokemus, joten heille ei ollut vielä kertynyt riittävästi kokemusta asiasta.

Natashan esimerkki osoittaa, että oma aktiivisuus kannattaa töiden etsimisessä: *”Mä päädyin sitten muutaman kontaktin kautta työskentelemään vahtomuovitehtaalle”. Kun Natasha suoritti matkaopaskoulutusta, ”opiskelun aikana matkanjärjestäjät kävivät rekrytoimassa meitä tulevia matkaoppaita jo itsellensä töihin ja mä pääsinkin töihin tällaiselle matkajärjestäjälle”.*

”Mulla oli ehkä puolet siitä [lähihoitajan] koulutuksesta tehtynä, kun mun työharjoittelupaikka kysyi multa, että haluaisinko mä jäädä heille töihin, ja sovinkin sitten koulun ja tämän työnantajan kanssa, että mä teen oppisopimuksella mun opinnot siellä loppuun.”, kertoi Natasha, jonka työvoimapulasta kärsivä työnantaja halusi heti töihin.

Myös Siru työllistyi opintoihin liittyvän työharjoittelun jälkeen samaan työpaikkaan: *”Kun valmistuin nuorisouja yhteisöohjaajaksi, niin jäin vielä siihen samaan paikkaan töihin”*, kertoi Siru.

Töissä käyminen

Työssä käymistä piti erittäin helppona tai melko helppona 28 vastaajaa (46,7 %). Vain seitsemän vastaajan (11,6 %) mielestä työssä käyminen oli erittäin vaikeaa tai melko vaikeaa. Keskimmäisen vaihtoehdon, jonka mukaan työssä käyminen ei ole helppoa, eikä vaikeaa, valitsi 17 nuorta (28,3 %). Kahdeksan nuorta (13,3 %) ei joko osannut sanoa tai ei katsonut kysymyksen koskevan omaa tilannettaan.

Tässä selvityksessä työelämä näyttäytyy varsin myönteisessä valossa, kun melkein puolet vastaajista piti työtään melko helppona tai jopa erittäin helppona. Näiden vastaajien joukossa korostuivat ehkä hieman yllättäen peruskoulupohjalta työelämään ponnistaneiden vastaukset. Heidän voi arvella olevan suorittavan tason työssä, jossa taidot ja tehtävän haastavuus ovat tasapainossa.

Erittäin helppona töissä käymistä pitävät olivat joukon vanhimmasta päästä, keski-ikältään 28-vuotiaita. Heille oli tyypillisesti kertynyt työkokemusta 3-5 tai yli viisi vuotta. Heillä oli joko ammattikoulutus tai jos he olivat vain peruskoulupohjalta, niin he opiskelivat paraikaa. Pääsääntöisesti ne, jotka pitivät työn saamista helppona, pitivät myös töissä käymistä helppona.

Työssä käymistä vaikeana tai erittäin vaikeana pitävien joukko oli pieni, eikä sillä ollut yhteistä profiilia. Joukossa oli nuoria, joilla ei ollut vielä lainkaan työkokemusta ja joille työelämä ehkä näyttäytyi vaativana. Joukossa oli myös muutamia tuskin täysi-ikäisiä nuoria, jotka opiskelivat toisella asteella ja jotka olivat vasta käväisseet työelämässä (alle yhden vuoden työkokemus). Erittäin vaikeana töissä käymistä pitävien joukossa oli myös äitejä, mikä mahdollisesti voisi tarkoittaa sitä, että he kokivat vaikeaksi työ- ja perhe-elämän yhteen sovittamisen.

Nuorilla, jotka eivät osanneet vastata kysymykseen, tai eivät katsoneet kysymyksen koskevan omaa tilannettaan, oli lähes aina tunnistettavissa jokin taustasy s vastaukselle. Tyypillisesti vastaajalla ei ollut vielä lainkaan työkokemusta, joten vastaajalla ei ollut kokemusta kysytystä asiasta. Joukossa oli myös äitejä, joilla oli vain lyhyt työkokemus, mikä antaa olettaa, että lasten hoitaminen ja kasvattaminen kotona oli heidän pääasiallinen tehtävänsä, eikä työelämä ollut vastaushetkellä ajankohtainen.

Natasha kertoi myönteisessä sävyssä, kuinka työelämässä voi oppia uusia taitoja: *"[Vaahtomuovitehtaalla] mä hoidin logistiikka-asioita, asiakaspalvelua ja laskutusta. Ne oli mulle täysin vieraita asioita ja sellaisia, mistä mulla ei ollut mitään kokemusta, mutta niihin kuitenkin oppi aika nopeasti."*

Edes työvoimapula-aloilla työsuhteet eivät useinkaan ole vakituisia, mutta toisaalta sijaisuudet saattavat sopiakin nuorten elämänvaiheisiin, kun he ehkä samanaikaisesti muodostavat parisuhteen, perustuvat perheen, muuttavat pois kotoa tai toiselle paikkakunnalle, tai opiskelevat. *"Valmistuin lähihoitajaksi ja olen ollut töissä erilaisissa hoiva-alan yrityksissä, eri mittaisia sijaisuuksia tehnyt"*, kertoi Natasha.

Natasha, jolla on kolme eri koulutusta (media-assistentti, matkaopas, lähihoitaja) on itselleenkin yllätykseksi työskennellyt kaikilla kolmella alalla. Melkein kymmenen vuotta ensimmäisen tutkintonsa eli media-assistentin tutkinnon suorittamisen jälkeen Natasha työskenteli vuoden romanijärjestössä. *"Olin mediakoordinaattorina siellä eli pääsin hyödyntämään aika hyvin mun ensimmäisen ammatin aikana opittuja taitoja, tietysti piti vähän päivittääkin niitä tähän päivään, mutta se oli hyvin mielenkiintoista."*

"On mielenkiintoista vaihtelua toimia erilaisissa tehtävissä. Itselle tärkeintä on ollut se, että on oppinut jokaisesta työpaikasta, jossa on käynyt tekemässä hommia, ja on pystynyt jonkinlaisen panoksen sillä omalla osaamisella antamaan.", kertoi Allan, joka on työskennellyt usealla eri alalla ja myös yrittäjänä.

Vertailemalla kysymysparia työn saamisen ja tekemisen vaikeudesta saadaan viitteitä siitä, että nimenomaan työn saaminen muodostaa romaninuorille pullonkaulan työmarkkinoille etenemisessä. Kyse ei ole siitä, eivätkö romaninuoret haluaisi ja osaisi tehdä työtä.

Avun tarve työn etsimisessä ja saamisessa

Nuorilta kysyttiin avoimella kysymyksellä, millaista apua he tarvitsisivat työn etsimisessä ja saamisessa. Kysymykseen vastasi vain 18 nuorta. Heistä kahdeksan sanoi, ettei tarvitse apua, koska opiskelee tai on töissä, ja kolme sanoi, ettei osaa kertoa, millaisesta avusta olisi hyötyä.

Vastauksista nousi esille rakenteellinen rasismi, jonka takia työmarkkinat eivät näyttäyty romaninuorten näkökulmasta vastaanottavaisilta. Nuoret eivät nimenneet mitään yksittäisiä toimenpiteitä, joiden avulla edetä työmarkkinoille, vaan toivoivat yhteiskunnallista muutosta, jotta romaninuoret hyväksyttäisiin työelämään yhdenveroisina muiden nuorten kanssa. Osa nuorista ei kaivannut työnhakuun apua siksi, että he ajattelivat, ettei siitä ole mitään hyötyä, kun työn hakeminen päättyy jo kätellessä oman romaninimen sanomiseen.

Avoimissa vastauksissa nuoret ottivat esille pienten paikkakuntien huonot työllistymismahdollisuudet, kun ainoat avoimet työpaikat ovat sijaisuuksia tai kesätöitä. Pelkältä peruskoulupohjalta töitä hakevat nuoret olivat myös havainneet, että on vaikea löytää työpaikkoja, joihin pääsisi ilman toisen asteen tutkintoa, joskin he lopulta työllistyttyään menestyivät työssään hyvin.

Romanien hyvinvointitutkimus Roosin yhteydessä järjestetyissä työpajoissa ehdotettiin, että kunnat tarjoavat romaneille harjoittelupaikkoja ja työkokeiluja, jotta pääsy työelämään tehostuu²⁸. Näin onkin tapahtunut, mutta romanipoliittisen ohjelman varjoraportin mukaan tämä on johtanut siihen, että nuoret saattavat työskennellä työpajoissa viisikin vuotta peräjälkeen yhdeksän euron tuntipalkalla etenemättä

²⁸ Weiste-Paakkanen ym. 2018.

koskaan avoimille työmarkkinoille²⁹. Nuoret haastoivatkin romaniyhdistykset edistämään voimallisemmin nuorten työllistymistä.

Vaikeasti työllistyville henkilöille ehdotetaan usein ratkaisuksi itsensä työllistämistä. Yrittäjyys ei noussut vastauksissa esillä kovinkaan voimallisesti, mutta Allan kertoi omista kokemuksistaan: *”Yrittäjyys on hyvä vaihtoehto, mutta siihen kannattaa valmistautua huolella. Ei kannata lähteä soitellen sotaan. Se on haastavaa ja vaatii tosi-tosi-paljon! Se ei ole kaikille, mutta se on palkitsevaa.”*

Avun tarve työssä käymisessä

Nuorilta kysyttiin avoimella kysymyksellä, millaista apua he tarvitsisivat työssä käymiseen. Kysymykseen vastasi vain 15 nuorta, joilla kaikilla oli työkokemusta. He vastasivat, etteivät joko tarvitse apua, tai eivät osaa sanoa, millaisesta avusta he hyötyisivät, eivät edes ne, jotka kokivat työssä käymisen vaikeaksi. Yksi nuori muistutti, että työn tuki ja perehdytys pitää saada työpaikalta, ei sen ulkopuolelta. Yksi peruskoulupohjalta työllistynyt nuori toivoi, että työ olisi merkityksellistä. Yksi ammattitutkinnon suorittanut nuori toivoi jaksavansa työelämässä.

Tulonlähteet

Kysymykseen nuorten saamien tulojen lähteistä pystyi valitsemaan useita eri vastauksia. Kysymykseen vastasi 57 nuorta. Kolme nuorta ilmoitti, ettei halua vastata kysymykseen.

29 nuorta kertoi saavansa työttömyystukea (50,9 %). Työttömyystukea saivat ensinnäkin kaikki vastaajat, joilla ei ollut peruskoulun päästötodistusta ja jotka olivat vastanneet molempiin kysymyksiin (sekä koulutuksesta että tulon lähteistä). 14 nuorta, eli puolet työttömyystukea saavista ei ollut suorittanut toisen asteen tutkintoa. Heistä kolme kertoi jättäneensä toisen asteen opinnot kesken. Kymmenellä työttömyystukea saavalla nuorella, eli joka kolmannella, oli ammattitutkinto. Joukossa ei ollut yhtään korkea-asteen tutkinnon suorittanutta. Työttömyystukea saavien joukossa olivat myös yhtä lukuun ottamatta kaikki ryhmän yksinhuoltajat.

21 nuorta kertoi saavansa palkkatuloa (36,8 %). Ryhmässä oli vastaajien taustamuuttujiin verrattuna paljon miespuolisia henkilöitä. Tyypillinen palkkatulon saaja oli yksin asuva nuori, jolla oli ammattitutkinto. Suurimmalla osalla palkkatuloja saavista oli ammattitutkinto, ja joka viidennellä korkea-asteen tutkinto. Palkkatuloa saavista nuorista joka viides oli suorittanut pelkän peruskoulun. Yhdelläkään nuorella, jolla oli peruskoulu suorittamatta, ei ollut vastaushetkellä palkkatuloja. Vastaukset vahvistavat käsityksen siitä, että nuoret, joilla ei ole peruskoulun päästötodistusta tai peruskoulun jälkeistä koulutusta, työllistyvät huonommin kuin muut nuoret.

Seitsemän nuorta (12,3 %) kertoi saavansa rahaa vanhemmiltaan. Tyypillisin tapaus tässä joukossa oli noin 18-vuotias nuori, joka asui kotona, opiskeli ammattitutkintoa, ja sai samanaikaisesti sekä opintotukea että rahaa vanhemmiltaan. Voidaan siis olettaa, että vanhemmat tukevat lastensa opintoja avustamalla taloudellisesti. Joukossa oli kuitenkin myös pari nuorta, joiden asiat eivät vaikuttaneet olevan kovin hyvällä tolalla, mutta jotka onneksi saivat tukea vanhemmiltaan.

Viisi nuorta (8,8 %) kertoi saavansa opintotukea. Heistä vain yhdellä ei muita ollut tuloja, mutta toisaalta hän asuikin vanhempiensa kanssa.

²⁹ Roma Civil Monitor 2024.

Muita vastaajien mainitsemia tulonlähteitä olivat vanhempainpäiväraha, toimeentulotuki, sekä Kelan tuki, jotka kaikki mainittiin vain yhden kerran.

Aiempiin selvityksiin verrattuna nuorten työttömyys (50,9 %) oli paljon yleisempää kuin vuoden 2020 kyselyssä, jolloin 31 % nuorista kertoi olevansa työttömänä, ja vuosina 2014-15, jolloin 34 % oli työttömänä. Kuitenkin myös työssä käyminen (37 %) oli lisääntynyt, sillä sekä vuonna 2020 että vuosina 2014-15 toteutetuissa kyselyissä 22 % nuorista oli työssä. Sen sijaan opiskelijoiden määrä oli vähentynyt 19 prosentista 9 prosenttiin.

Kaikki nuoret eivät ole saaneet työssä käymisen mallia kotoa, sillä on perheitä, joissa on kokemusta ylisukupolisesta työttömyydestä. Toisaalta nekin, joiden vanhemmat ovat käyneet työssä, ovat saaneet mallin, jolla ei välttämättä ole enää käyttöä nykymaailmassa. Aiempina vuosikymmeninä työsuhteet saattoivat olla koko työuran mittaisia saman työnantajan palveluksessa, mutta sittemmin työura alkoi koostua useista peräkkäisistä urista, joihin liittyi usein myös uudelleen kouluttautuminen ja ammatin vaihtaminen. Nykyisin monesta urasta koostuvan työuran on jo korvaamassa sitäkin uudempi ilmiö, nimittäin samanaikaisesti useista eri työpaikoista ja tulonlähteistä koostuva toimeentulo. Allan on tästä malliesimerkki, sillä hän kertoo toimineensa samanaikaisesti työntekijänä, opiskelijana että yrittäjänä: *“Siinä aukesi paikka Romanifoorumille ja pääsin vähän tutustumaan järjestömaailmaan... ja samaan aikaan opiskelin liiketalouden perustutkinnon, erikoistuin sosiaalisen median markkinointiin... ja samaan aikaan availin omia siipiäni sivutoimisena yrittäjänä.”*

Toimeentulon kokoaminen useista eri puroista on nykyaikaa, ja se voi sisältää osa-aikaisia ja määräaikaisia työsuhteita ja itsensä työllistämistä. Joillekin se voi tarkoittaa vapautta suunnitella ja päättää itse omasta työstä, mutta useimmille se merkitsee epäsäännöllistä, vajaata tai katkonaista toimeentuloa. Se edellyttää tekijältään itsevarmuutta ja elämänhallintaa, verotus- ja eläkeasioiden tuntemusta, ja varautumista siihen, että kukaan ei tarjoa työterveyshuoltoa tai palkallista lomaa. Harvempi valitsee tieteen tahtoen itselleen tällaista työtä, useimmat ajautuvat siihen olosuhteiden pakosta. Haavoittuvimmassa asemassa olevien näkymät tällaisilla työmarkkinoilla ovat varsin heikot.

Lasten vanhemmat työelämässä

Nuorilta ei varsinaisesti kysytty työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisesta, mutta vastauksista käy kuitenkin ilmi, että lasten vanhemmista, joita oli yhteensä 17, lähes kaikilla oli työkokemusta. He jopa kokivat työn saamisen helpommaksi kuin vastanneet nuoret keskimäärin, mikä voi selittyä esimerkiksi yleisellä elämäkokemuksella, joka on karttunut perheen perustamisen ja vastuunkantamisen myötä. Lasten vanhemmat pitivät kuitenkin työssä käymistä vaikeampana kuin nuoret keskimäärin, mikä todennäköisesti johtuu työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen haasteista.

Yksittäisiä vastaajaprofiileja tarkasteltaessa löytyy elämän koko kirjo. Ei ole yllätys, että yksinhuoltajaäiti, jolla ei ole koulutusta eikä työkokemusta, kokee työelämäänsä pääsyy vaikeana. Toisessa ääripäässä on perheenisä, jolla on ammattitutkinto ja pitkä työkokemus (yli 5 vuotta). Hän koki sekä työn saamisen ja tekemisen helpoksi.

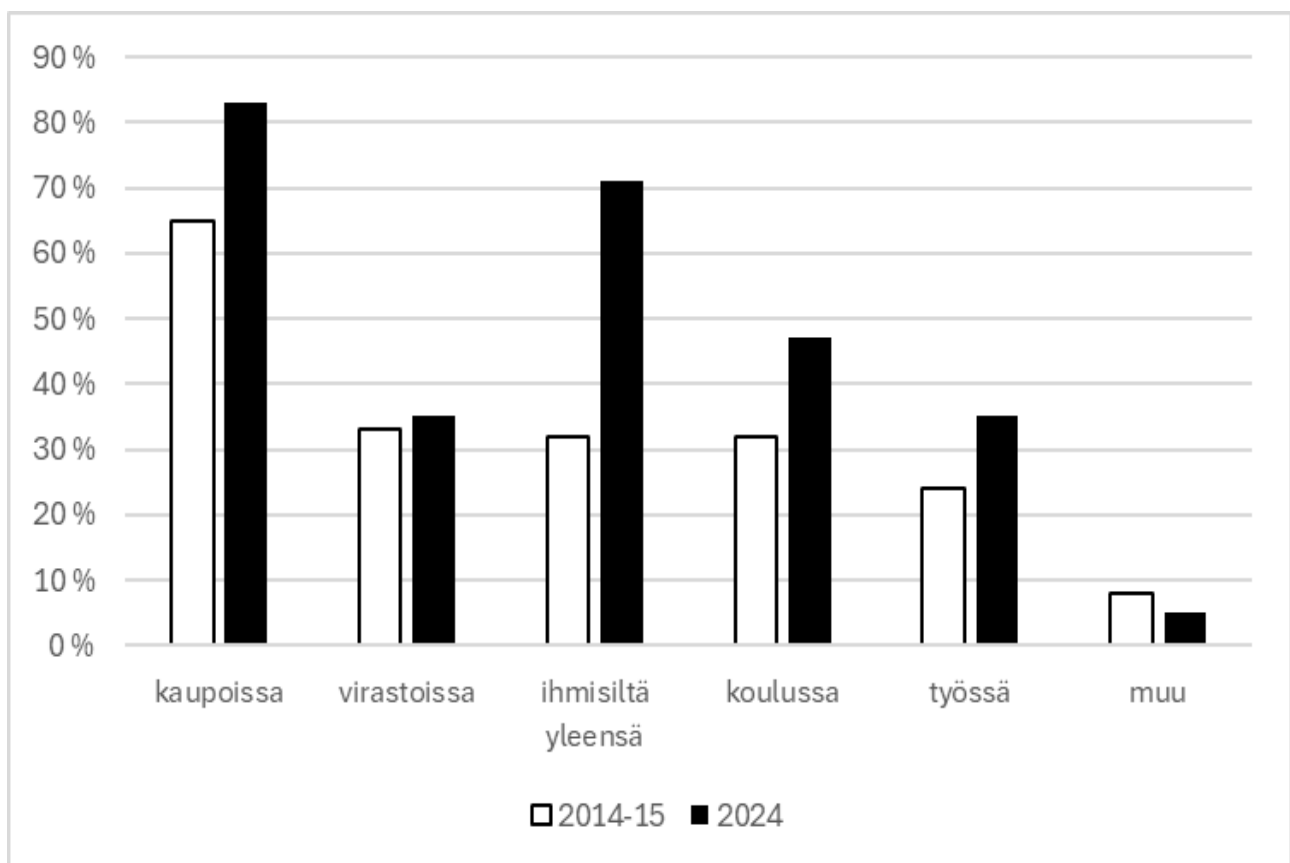
6 Syrjintäkokemukset

Kysymykseen syrjintäkokemuksista vastasi 58 nuorta. Heistä valtaosa, 54 nuorta (93,1 %) kertoi kokeneensa syrjintää ja vain neljä (6,9 %) kertoi, että ei ollut kokenut syrjintää. Tulos ei yllätä, sillä romanius on yleisin syrjintäperuste koko Euroopassa, mutta erityisesti Suomessa. Euroopan komission erityiseurobarometrin mukaan 72 % suomalaisista piti romanien syrjintää yleisenä, kun vastaava osuus koko EU:ssa oli 65 %³⁰. Lisäksi kaikenlainen syrjintä on viime vuosina lisääntynyt Suomessa³¹.

Yhdistyksen selvityksessä vuonna 2020 ei kartoitettu nuorten syrjintäkokemuksia, mutta vuosina 2014-15 syrjintää kertoi kokeneensa 79 % vastaajista (N=159). Suomen romanien syrjintäkokemuksia tutkinut vähemmistövaltuutettu raportoi vuonna 2013, että romanivastaajista (N=249) 68,7 % oli kokenut syrjintää jollakin elämän alueella kyselyä edeltävän vuoden aikana. Nyt tehdyn selvityksen tulokset vahvistavat sen ikävän tosiasian, että syrjintä on Suomessa merkittävä ongelma ja lisääntynyt entisestään.

Nuorilta kysyttiin tarkentava kysymys siitä, missä paikoissa he ovat syrjintää useimmiten. Kysymykseen saattoi valita useita eri vaihtoehtoja ja lisäksi kirjoittaa tekstikenttään oman vastauksen. Vastaava kysymys esitettiin myös vuosien 2014-15 kyselyssä. Vertailu on visualisoitu kuvaan 4 ja se kertoo, että nuorten syrjintäkokemukset ovat lisääntyneet kaikkialla paitsi viranomaisasioinnissa.

Kuva 4 Kyselyihin vuosina 2014-15 (N=159) ja 2024 (N=58) vastanneiden nuorten syrjintäkokemukset, %.

³⁰ European commission 2023.

³¹ Mannila 2024.

Tässä kyselyssä 27 nuorta eli lähes puolet nuorista kertoi kohdanneensa syrjintää koulussa (46,6 %). Vuosien 2014-15 kyselyssä näin vastasi 32 % nuorista. Kyselyn tulokset vahvistavat lapsiasiavaltuutetun tuoreen raportin (2023) tulokset siitä, että romanilasten kohtaama syrjintä on toistuvaa ja sitä tapahtuu niin koulussa kuin vapaa-ajalla. Hälyttävintä oli se, että lapsiasiavaltuutetun selvityksessä haastateltujen 11-17-vuotiaiden lasten mukaan aikuiset eivät pystyneet tukemaan lapsia syrjintätilanteissa tai lopettamaan syrjintää.³²

28 nuorta eli lähes puolet (48,3 %) kertoi kohdanneensa syrjintää työhaussa. Eräs nuori kertoi lannistuneena, ettei hän osaa sanoa millaista apua hän tarvitsisi työllistyäkseen, koska hän koki, ettei romanilla ole mitään mahdollisuuksia työllistyä taustansa takia: *"Se on vaan aika haastavaa, kun sanoo etunimen ja sukunimen, niin se tyssää jo siihen."*

20 nuorta eli useampi kuin joka kolmas (34,5 %) oli kokenut syrjintää työelämässä. Vuosien 2014-15 kyselyssä 24 % vastasi samoin. Tuloksia voidaan verrata myös vuonna 2018 julkaistuu romanien hyvinvointitutkimus Roosaan, jonka mukaan epäoikeudenmukaista kohtelua työpaikallaan koki joka viides vastaaja³³. Ei ole syytä epäillä, etteikö romanien työelämässä kohtaama syrjintä olisi pikemminkin lisääntymässä kuin vähenemässä.

Valtaosa nuorista eli 48 nuorta oli kohdannut syrjintää asioidessaan kaupoissa (82,8 %). Vuosien 2014-15 kyselyssä 65 % nuorista oli kokenut samaa. Tyypillinen tapaus on se, että romaneille kieltäydytään myymästä tai vartijat seuraavat heitä kaupassa. Kyselyiden perusteella syrjintä kaupoissakin olisi siis lisääntynyt.

41 nuorta kertoi muiden ihmisten ylipäättään syrjineen heitä (70,7 %). Vuosien 2014-15 kyselyssä näin vastasi 32 % nuorista.

31 nuorta eli yli puolet oli kokenut syrjintää asunnon haussa (53,4 %).

Viranomaisasioinnissa syrjintää oli kokenut 20 nuorta (34,5 %). Kun vastaava osuus vuosien 2014-15 selvityksessä oli 33 %, voidaan arvioida, että lisääntynyt syrjintä ei sentään koske viranomaisia.

³² Weckström ym. 2023.

³³ Weiste-Paakkanen ym. 2018.

7 Osallisuus

Nuorten osallisuutta tarkasteltiin kysymällä heidän osallistumisestaan yhteiskunnalliseen toimintaan ja äänioikeuden käyttämisestä. Näihin kahteen kysymykseen vastasi 58 nuorta.

Osallisuuden kokemuksen muodostuminen edellyttää, että nuori kokee olevansa merkityksellinen osa jotain kokonaisuutta tai yhteisöä, ja hän tuntee voivansa vaikuttaa omaan elämäänsä ja yhteisiin asioihin. Vakiintuneisiin osallistumisen tapoihin osallistuu ylipäättään vain kapea osa nuorista, mutta vähemmistönuorista vieläkin harvempi.

Vähemmistöjen osallisuus rajautuu usein niin, että esimerkiksi romanien ajatellaan vaikuttavan vain romanien asioihin, ja valtaväestön tehtävä on vaikuttaa yleisiin yhteiskunnallisiin asioihin, aivan kuin romanit eivät olisi täysivaltaisia kansalaisia, joiden mielipiteellä on merkitystä.

Vastaavasti nuorista puhutaan usein tulevaisuuden tekijöinä, vaikka he ovat läsnä tässä ja nyt, ja heidän pitäisi voida saada vaikuttaa omiin ja yhteisiin asioihin nyt, eikä vasta jossain epämääräisessä tulevaisuudessa.

Osallisuuden paradoksi on se että yleinen odotusarvo on, että kaikki haluavat vaikuttaa asioihin. Moni romaninuori kärsii kuitenkin vähemmistöstressistä, joka johtuu koko elämän ajan kasautuneista syrjäytäkokemuksista ja niihin liittyvistä peloista sekä erilaisuuden ja toiseuden kokemuksista. Vähemmistöstressi vaikuttaa nuoren minäkuvaan ja hänen ajatuksiinsa omista toiveista ja tulevaisuudesta. Yksin sen esiintymismuodoista on raportin alussa mainittu kyselyväsymys. Moni romaninuori haluaisi kuitenkin olla vain ihan tavallinen nuori, eikä olla jatkuvasti kertomassa, miltä tuntuu olla romani.

Osallistuminen yhteiskunnalliseen toimintaan

Suosituin toimintamuoto, johon romaninuoret työ- ja opiskelijaelämän lisäksi kertoivat osallistuvansa, oli seurakunnan tai muun uskonnollisen yhteisön toiminta. Siihen osallistui suurin osa vastaajista, 36 nuorta (62,1 %). Näistä 36 nuoresta noin puolet osallistui sen lisäksi myös johonkin muuhun yhteiskunnalliseen toimintaan, yleensä paikallisen romanijärjestön toimintaan tai harrastustoimintaan, tai molempiin.

Kolmasosa nuorista (32,8 %) oli aktiivinen useammalla kuin yhdellä yhteiskunnan osa-alueella. Tyypillinen ryhmän edustaja oli 27-vuotias vantaalainen nuori, joka asui yksin ja kävi töissä, mutta ehti lisäksi osallistua seurakunnan tai muun uskonnollisen yhteisön toimintaan, paikalliseen romanitoimintaan ja harrastusryhmään. Vastausten perusteella romaninuoret vaikuttavat paljon aktiivisemmiltä kuin etukäteen olisi voinut ajatella, mutta toisaalta voidaan kysyä, vastasivatko kyselyyn ainoastaan aktiiviset nuoret.

Toiseksi suosituin toimintamuoto, johon nuoret osallistuivat, oli romanijärjestöjen toiminta. Siihen osallistui 21 nuorta (36,2 %). Romanijärjestöissä ollaan huolissaan siitä, jatkavatko uudet sukupolven järjestöjen toimintaa, mutta ainakin tämän kyselyn perusteella nuoret ovat innokkaita osallistumaan oman yhteisön piirissä järjestettävään toimintaan.

11 nuorta (19,0 %) kertoi osallistuvansa harrastustoimintaan. Kolme nuorta (5,2 %) osallistui oppilaskunnan tai opiskelijajärjestön toimintaan, ja taustatiedoista kävi ilmi, että heistä yksi opiskeli yliopistossa ja toinen ammattikorkeakoulussa. Yksi nuori kertoi osallistuvansa politiikkaan ja kaksi nuorta johonkin muuhun järjestötoimintaan. Kolme nuorta osallistui asukas- tai talotoimikuntaan.

11 nuorta (19,0 %) ei ollut mukana missään yhteiskunnallisessa toiminnassa. Taustamuuttujista ei löytynyt mitään yhtä selittävää tekijää. Ryhmässä oli nuoria, jotka kävivät työssä ja elivät kiireistä lapsiperhearkea. Toisaalta ryhmässä oli myös työttömiä nuoria, jotka saattavat olla syrjäytymisvaarassa.

Äänestäminen

Kysymykseen äänestämisestä vastasi 58 nuorta, mutta kaksi nuorta ei ollut vielä vastaushetkellä täyttänyt 18 vuotta, joten vastauksia oli lopulta 56. 40 nuorta kertoi käyttäneensä äänioikeuttaan (71,4 %) ja vastaavasti äänioikeuden oli jättänyt käyttämättä 16 nuorta (28,6 %).

Tilastokeskuksen mukaan eduskuntavaaleissa 2023 äänioikeutetuista 18-29-vuotiaista suomalaisnuorista noin puolet (50,5 %) kävi äänestämässä. Lisäksi Tilastokeskus kertoo, että tytöt äänestivät poikia ahkerammin, ja suurin ero äänestysaktiivisuudessa sukupuolten välillä oli kaikkein nuorimpien äänestäjien joukossa. Esimerkiksi 19-vuotiaiden joukossa äänestäneiden tyttöjen osuus oli 10 prosenttiyksikköä suurempi kuin samanikäisten poikien. Koulutuksella oli selvä yhteys äänestysaktiivisuuteen niin, että useimmin äänestivät korkea-asteen koulutuksen saaneet. Vastaavasti työlliset äänestivät aktiivisemmin kuin työvoiman ulkopuolella olevat.³⁴

Suomen Romaniyhdistys on ollut huolissaan romaniväestön väisystä äänestysaktiivisuudesta ja järjestänyt vaalien yhteydessä tiedotuskampanjoita kannustaakseen romaniväestöä äänestämään. Tämän kyselyn tulosten perusteella huoli olisikin ainakin romaninuurten kohdalla turha, mikä on tietysti erittäin myönteinen asia. On kuitenkin todennäköistä, että kyse on puuttuvan tiedon aiheuttamasta harhasta eli siitä, että kysely ei tavoittanut passiivisia nuoria.

Muilta osin kyselyn tulokset olivat samansuuntaiset kuin suomalaisten äänestyskäyttäytyminen yleensäkin. Sukupuolten välinen ero oli kymmenen prosenttiyksikköä. Pojista äänioikeuttaan kertoi käyttäneensä seitsemän (64,7 % kysymykseen vastanneista pojista) ja tytöistä 29 (74,4 % kysymykseen vastanneista tytöistä).

Tarkasteltaessa äänestämättä jättäneitä käy ilmi, että ryhmässä valtaosalla ei ollut muuta koulutusta kuin peruskoulu, eivätkä he käyneet töissä. He saattoivat kuitenkin olla aktiivisia esimerkiksi seurakunnassa tai muussa uskonnollisessa yhteisössä.

³⁴ Tilastokeskus 2023.

8 Tulevaisuus

Kyselyn viimeisessä osiossa kartoitettiin romaninuorten tulevaisuuden näkymiä. Kysymykseen tulevaisuuden suunnitelmista vastasi 57 nuorta.

Tulevaisuuden suunnitelmat

Ilahduttavasti vastaajista 30 eli yli puolet (52,6 %) kertoi, että heillä on tulevaisuuden suunnitelmia ja he ovat luottavaisia niiden suhteen.

Heidän lisäksi kahdeksan nuorta kertoi, että heillä on tulevaisuuden suunnitelmia, mutta he tarvitsevat apua käytännön asioissa (mm. koulutus, työ, raha) (14,0 %), kun taas kahdeksan nuorta kertoi, että heillä on suunnitelmia, mutta eivät tiedä kuinka etenisivät (14,0 %). Viisi nuorta kertoi, että heillä on suunnitelmia, mutta he eivät ole luottavaisia niiden suhteen (8,8 %). Vastaajien taustatietoja tarkasteltaessa syntyy oletamus siitä, että nuorten luottavaisuutta nakertaa ennen kaikkea työttömyys.

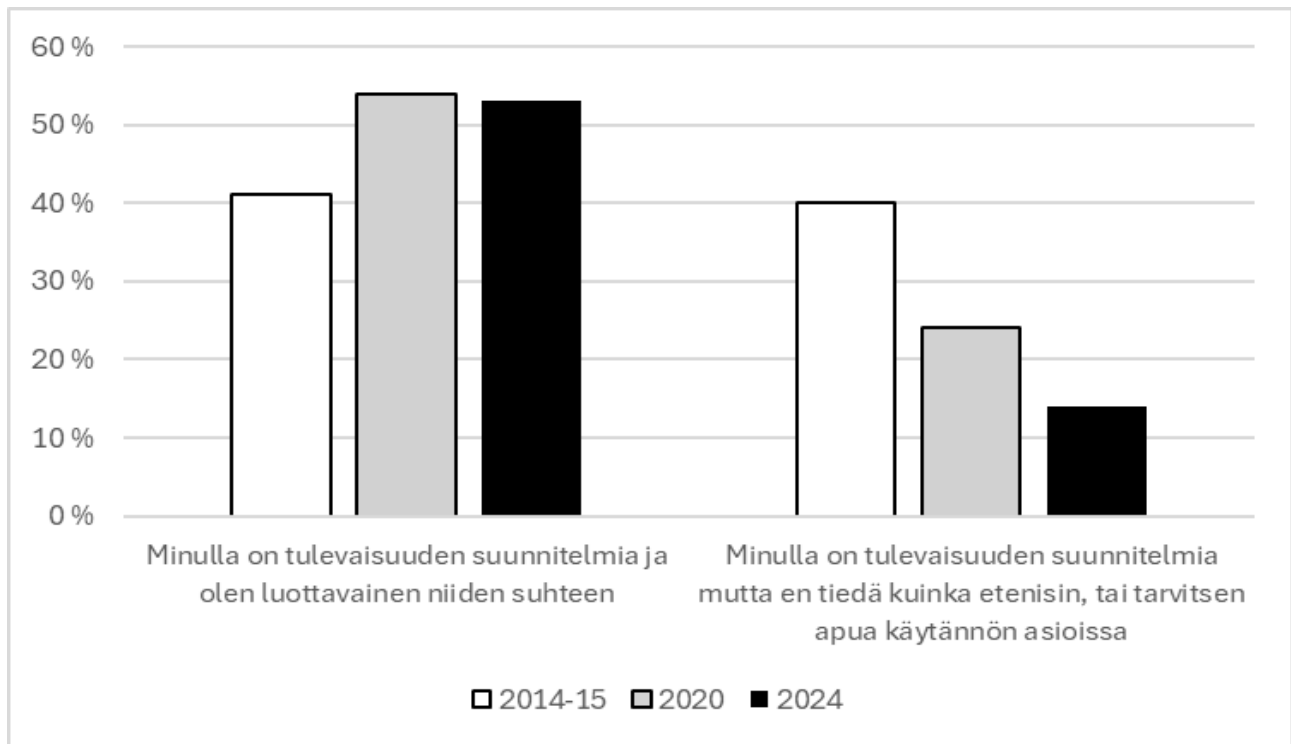
Kuudella nuorella (10,5 %) ei ollut tulevaisuuden suunnitelmia. Joukossa oli nuoria, joilla ei ollut mitään koulutusta tai pelkkä peruskoulu, eivätkä he olleet koskaan olleet töissä. Nämä nuoret saattavat olla syrjäytymisvaarassa ja suhtautua kyynisesti omaan ja maailman tulevaisuuteen. Toisaalta joukossa oli myös ammattitutkinnon suorittanut ja pitkän työkokemuksen omaava poika, joka oli kaikin puolin tyytyväinen elämäänsä ihan vain sellaisenaan, eikä kokenut tarvetta pohtia tulevaisuuttaan.

Lasten ja nuorten säätöön ja Tietoevryn vuonna 2022 toteuttamassa selvityksessä nuorten tulevaisuususkosta nuoret naiset luottivat miehiin verrattuna vähemmän omiin mahdollisuuksiinsa menestyä ja kokivat tulevaisuutensa epävarmemmaksi³⁵. Tässä selvityksessä sukupuolten välillä ei ollut eroa, vaan tytöt olivat yhtä toiveikkaita kuin pojat.

Verrattaessa nuorten vastauksia aiempiin selvityksiin, kuten kuvassa 3 on tehty, yli puolella nuorilla on suunnitelmia ja he ovat luottavaisia niiden suhteen, aivan kuten vuonna 2020. Sen sijaan niiden nuorten osuus, joilla on suunnitelmia, mutta jotka eivät tiedä kuinka edetä, on laskenut. Tämä voisi viitata siihen, että nuorten itsetunto on kasvanut ja he ovat enenevästi tietoisia tarjolla olevista mahdollisuuksista.

³⁵ Lasten ja nuorten säätö & Tietoevry 2022.

Kuva 3. Kyselyyn vastanneiden nuorten luottamus tulevaisuuden suunnitelmiin 2024 (N=57), 2020 ja 2014-15 (N=93), %

Näkymä viiden vuoden päähän

Tarkentavaan kysymykseen omasta tulevaisuudesta viiden vuoden päästä vastaajat saivat itse kirjoittaa vapaasti. Näin teki 26 nuorta. Nuorten vastaukset saattoivat sisältää monia toiveita useilta eri elämän aloilta, tai vain yhden toiveen.

Lähes puolet edelliseen kysymykseen vastanneista nuorista jätti vastaamatta avoimeen kysymykseen omasta asemasta viiden vuoden päästä. Kysymykseen jättivät vastaamatta esimerkiksi viisi nuorta, jotka edellisessä kysymyksessä olivat todenneet, että heillä ei ole mitään tulevaisuuden suunnitelmia. Kuudes tähän joukkoon kuulunut poika vastasi viiden vuoden kuluttua olevansa ”*toivottavasti elossa*”.

Nuorten vastauksissa korostuivat ennen kaikkea toive työllistymisestä, mutta myös kouluttautumisesta. Vastanneista suurin osa, 18 nuorta, uskoi olevansa viiden vuoden päästä työelämässä. Kahdeksan nuorta uskoi saavansa viiden vuoden kuluessa ammatti- tai korkea-asteen tutkinnon.

Nuoret, jotka luottivat tulevaisuuden suunnitelmiansa toteutumiseen, toivoivat ennen kaikkea, että he olisivat viiden vuoden kuluttua töissä, ehkä jopa ”*unelmatyössäni*” tai ainakin ”*hyvässä työpaikassa*”. Useampi uskoi saavansa opinnot päätökseen, ja muutama suunnitteli oman yrityksen perustamista. Myös perheen perustaminen oli useamman vastaajan suunnitelmissa.

Kolme nuorta uskoi viiden vuoden kuluttua elävänsä perhe-elämää ja kaksi uskoi asuvansa omassa talossa. Kaksi nuorta nosti esille taloudellisen turvan. Heistä toinen uskoi olevansa ”*taloudellisesti vakaalla pohjalla*” ja toinen ”*vakituksessa työsuhteessa, jolla elättää perheen*”.

Kaksi nuorta uskoi työskentelevänsä viiden vuoden kuluttua omassa yrityksessä ja kaksi uskoi olevansa työssä, johon kuuluvat työmatkat Eurooppaan. Kolme vastaajaa kertoi, ettei vielä tiedä tai ei ole ajatellut niin pitkälle kuin viiden vuoden päähän.

30-vuotta täyttänyt perheellinen vastaaja, joka kyselyn tekohetkellä eli työttömyysturvan varassa, uskoi valmistuvansa ammattikorkeakoulusta ja asettuvansa omalle paikkakunnalleen hyviin asemiin: *”Viiden vuoden kuluttua... työskentelen koulukuraattorina. Olen myös... löytänyt seurakuntayhteyden paikkakunnaltani ja teen... vapaaehtoistyötä.”*

22-vuotias poika, joka vastaushetkellä asui yksin ja kävi töissä, uskoi viiden vuoden kuluttua olevansa *”[k]otona vaimon kanssa elämässä iloista elämää”*.

”Toivon että viiden vuoden päästä olisin työelämässä ja minulla olisi jo oma talo”, kertoi puolestaan 18-vuotias poika, joka asui vielä vanhempiensa luona ja opiskeli ammattitutkintoa.

”Rohkaisen kaikkia tavoittelemaan sitä omaa unelmaa, ja etsimään sitä omaa unelmaa ja menemään täysillä sitä kohti, tuntui miltä tuntui, ja tuli eteen mitä tuli.”, kannusti muita nuoria Siru.

Huolenaiheet

Nuorilta kysyttiin, mistä asioista he ovat huolissaan. Kysymykseen saattoi vastata valitsemalla useita etukäteen annettuja vaihtoehtoja ja lisäksi oli mahdollista kirjoittaa oma vastaus avoimeen lisäkenttään. Useimmat vastaajat valitsivat useita huolenaiheita. Yksi nuori vastasi, että häntä ei huolestuta tai kiinnosta listatun kaltaiset asiat.

Romaninuorten suurin huolenaihe oli rasismi, jonka mainitsi 39 nuorta (68,4 % vastaajista). Rasismin voidaan ajatella olevan väkivaltaa, joka herkistää näkemään kaiken muunkin väkivallan. Rasismin taakse piiloutuu usein moniperusteista syrjintää, jolloin syrjinnän eri muodot ja sosio-demografiset tekijät kasautuvat samanaikaisesti ja samoille henkilöille syy-seuraussuhteiltaan monisyisiksi ongelmapyyhdeiksi. Ei siis ihme, että nuorten suuria huolenaiheita olivat myös rikollisuus (59,6 %), väkivalta (49,1 %), päihteet (42,1 %) mielenterveysongelmat (38,6 %) ja vihapuhe (29,8 %).

Romaninuorten huolet poikkeavat jossain määrin suomalaisnuorten huolenaiheista. Lasten ja nuorten säätiön ja Tietoevryn selvityksessä suomalaisnuorten suurimmat huolet liittyivät sotaan, josta oli huolissaan 54 % selvitykseen vastanneista nuorista, sekä ilmastokriisiin ja luontokatoon (41 %), taluskriisiin (33 %) ja pandemiaan (29 %)³⁶. Romaninuorten parissa tehdyn kyselyn perusteella sota on myös romaninuorten huolenaihe, mutta muut globaalit kriisit eivät. Lähes puolet nuorista pelkäsi sotaa (45,6 %) ja lähes joka kolmas oli huolissaan Venäjän tilanteesta (31,6 %). Sen sijaan koronan kaltaiset pandemiat (10,5 %) tai ilmastokriisi (5,3 %) eivät juuri huolettaneet.

Toinen selkeä ero suomalaisnuorten huolenaiheisiin löytyi suhtautumisessa köyhyyteen. Lasten ja nuorten säätiön ja Tietoevryn kyselyssä suomalaisnuoret olivat huolissaan taluskriisistä, ja useampi kuin joka neljäs piti taloudellista turvaa (26 %) tärkeänä tulevaisuususkoa ylläpitävänä tekijänä³⁷. On kuitenkin merkittävää, ja järkyttävää, miten monet romaninuoret - 61,4 % tämän kyselyn vastaajista - mainitsi köyhyyden pelon. Kun tiedetään, että romaniväestössä matala koulutustaso, heikko työllisyys ja taloudellinen tilanne ovat yleisiä³⁸, on nuorten pelko ymmärrettävä ja todellinen. Romanian hyvinvointitutkimus Roosaan osallistuneista 18-29-

³⁶ Lasten ja nuorten säätiö & Tietoevry 2022.

³⁷ Lasten ja nuorten säätiö & Tietoevry 2022.

³⁸ Weiste-Paakkanen ym. 2018.

vuotiaista pojista 39 % ja tytöistä 54 % oli edellisen vuoden aikana pelännyt, että ruoka loppuu, ja tutkimus todensi, että romanien köyhyyskokemukset olivat huomattavasti yleisempiä kuin koko väestössä.³⁹

Lasten ja nuorten säätiön ja Tietoevryn selvityksessä nuoret naiset näkivät maailman tulevaisuuden selvästi miehiä pelottavampana ja epävarmempana⁴⁰. Tässä kyselyssä ei vastaavaa sukupuolten välistä eroa ilmennyt. Ainoastaan mielenterveys oli aihe, johon liittyvät huolet olivat lähes yksinomaan tyttöjen havaitsemia. Pojat puolestaan olivat selvästi tyttöjä enemmän huolissaan vihapuheesta. Myös Venäjän tilanteesta pojat olivat hieman enemmän huolissaan kuin tytöt. Yllättävää on ehkä se, että nimenomaan armeijan käyneet pojat olivat huolissaan sodasta ja Venäjän tilanteesta, mutta toisaalta heitä oli selvityksessä vain neljä, joten vastausten perusteella ei voi tehdä mitään johtopäätöksiä.

Lasten ja nuorten säätiön ja Tietoevryn selvityksessä erottui noin 15–20 prosentin joukko nuoria, joka suhtautuivat hyvin kyynisesti sekä omaan että maailman tulevaisuuteen⁴¹. Tässäkin selvityksessä löytyi joitain viitteitä nuorten kyynistymisestä. Kokonaiskuvassa romaninuoret olivat kuitenkin sitkeästä rasismista huolimatta varsin toiveikkaita mahdollisuuksistaan edetä elämässä. Toisaalta tulosten perusteella voi arvioida, että moni jättäytyy elämään romaniyhteisön ja seurakunnan suojissa, koska murtautuminen valtaväestön maailmaan tuntuu kohtuuttoman vaikealta.

³⁹ Weiste-Paakkanen ym. 2018, 34.

⁴⁰ Lasten ja nuorten säätiö & Tietoevery 2022.

⁴¹ Lasten ja nuorten säätiö & Tietoevery 2022.

9 Johtopäätökset

Tässä selvityksessä kartoitettiin romaninuorten koulutus- ja työllisyyspolkuja. Selvitys toteutettiin verkkokyselynä. Tuloksia verrattiin Suomen Romaniyhdistyksen aiempiin kyselyihin, jotka oli toteutettu vuosina 2020 ja 2014-15, sekä tutkimustietoon suomalaisnuorista. Selvityksen kohderyhmä, 18-29-vuotiaat romaninuoret, olivat samanaikaisesti toimeliaita monilla elämän eri osa-alueilla. Vastauksista kävi selvästi ilmi, että heillä oli yhtä aikaa monia eri statuksia (esim. opiskelija, töissä, vanhempi). Moni opiskeli ja oli vasta aloittamassa työuraansa.

Selvityksessä oli havaittavissa jonkin verran nuorten polarisaatiota hyvin ja huonosti pärjääviin, mutta lienee selvää, että kyselyyn vastasivat varsin hyvin pärjäävät romaninuoret pikemminkin kuin NEET-nuoret (jotka eivät ole työssä, tutkintoon johtavassa koulutuksessa tai kurssikoulutuksessa), jotka yleensäkin jäävät kyselyiden tavoittamattomiin. Vastauksissa on siis todennäköisesti puuttuvan tiedon aiheuttamaa harhaa, sillä kysely ei tavoittanut passiivisia nuoria.

Romaninuorten kertomat perhe- ja asumistiedot antoivat viitteitä siitä, että romaninuoret elävät muiden suomalaisnuorten tavoin yhä pidempään jatkuvaa nuoruusikää. Vanhempien luota muutetaan pois yhä aikaisemmin, mutta ei enää liian aikaisen aikuistumisen eli perheen perustamisen takia. Sen sijaan yksin asuvien nuorten määrä näyttäisi olevan jatkuvassa kasvussa.

Verrattuna aiempiin yhdistyksen tekemiin selvityksiin, lapsiperheiden määrä ikäryhmässä oli vähentynyt huomattavasti, suorastaan puolittunut. Samanaikaisesti kun yhä harvemmallalla nuorella oli lapsia, lapsiperheistä yhä useammassa oli vain yksi huoltaja. Ei ole syytä epäillä, etteikö koronapandemia ja siihen liittyvät rajoitukset olisi vaikuttaneet nuoriin perheisiin.

Kyselyyn vastanneiden nuorten koulutustausta oli matala. Erityisen huolestuttavaa on se, että verrattuna vuoden 2020 selvitykseen, peruskoulun keskeyttäneiden nuorten osuus oli kasvanut. Myöskään osallistuminen toisen asteen koulutukseen ei ollut edennyt toivotusti. Vuosien 2014-15 selvityksessä vastaajista 31 prosentilla oli toisen asteen tutkinto, vuoden 2020 selvityksessä jo 63 prosentilla, mutta tässä selvityksessä alle puolella vastaajista (46 %).

Vuonna 2021 laajennettu oppivelvollisuus ei ehtinyt koskea suurinta osaa (92 %) tähän kyselyyn vastanneista nuorista, koska he olivat jo täysi-ikäisiä lakimuutoksen tullessa voimaan. Lakimuutoksen toivotaan osaltaan tuovan muutosta romaninuorten kouluttautumiseen, sillä on hyvin huolestuttavaa, että näinkin pienestä aineistosta (kysymykseen koulutuksesta vastasi 63 nuorta) useampi kuin joka kymmenes vastaaja oli vailla peruskoulun päättötodistusta, ja yli puolet peruskoulun päättäneistä vailla toisen asteen tutkintoa.

Selvitys tuki aiempien selvitysten tuloksia, joiden mukaan romanioppilaat saavat edelleen peruskoulun päättötodistuksen harvemmin kuin muu väestö, romaninuorten perusopetuksen jälkeinen koulutus tapahtuu pääosin ammatillisissa oppilaitoksissa, ja vain harvat hakeutuvat lukioon. Suomen Romaniyhdistykselle on muodostunut käsitys, että romaninuoria ohjataan oppilaitoksissa ja työvoimapalveluissa valitettavan usein vain suorittavan tason töihin heidän taipumuksistaan ja toiveistaan välittämättä.

Vastaajista vain muutama oli edennyt korkea-asteen opintoihin. Heistä yksi oli edennyt yliopistoon suoraan lukiosta. Muut olivat suorittaneet ensin ammattitutkinnon, ja hakeneet sen jälkeen ammattikorkeakouluun. Näin ollen ammatillinen perustutkinto näyttäisi olevan romaninuorille soveltuva ponnahduslauta korkea-asteen opintoihin tilanteessa, jossa lukion valitsevat vain harvat. Oppivelvollisuuden laajeneminen ja toisen asteen muuttuminen maksuttomaksi vuodesta 2021 alkaen saattaa tulevaisuudessa lisätä lukion vetovoimaa romaninuortenkin keskuudessa.

Toiveita herättävää oli se, että valtaosa nuorista (86 %) kertoi haluavansa valmistua tulevaisuudessa jostain oppilaitoksesta. Erityisen ilahduttavaa oli se, että kaikki nuoret, joilta puuttui peruskoulun päättötodistus, halusivat tulevaisuudessa päästä kiinni opintoihin.

Romaninuorten työllisyys ei ollut kohentunut edellisiin selvityksiin verrattuna. Esimerkiksi kokonaan vailla työkokemusta olevien nuorten osuus oli vuonna 2024 kymmenen prosenttiyksikköä suurempi kuin vuonna 2020. Peruskoulupohjalta työllistyneillä nuorilla oli vain vähän työkokemusta, mikä viittaa siihen, että heillä on ollut välissä työttömyyskausia ja vanhempainvapaita. Eniten työkokemusta oli kertynyt ammattitutkinnon suorittaneille nuorille. Tulokset tukevat ajatusta siitä, että kouluttautuminen kannattaa.

Aiempiin selvityksiin verrattuna nuorten työttömyys (51 %) oli paljon yleisempää kuin vuoden 2020 kyselyssä, jolloin 31 % nuorista kertoi olevansa työttömänä, ja vuosina 2014-15, jolloin 34 % oli työttömänä. Kuitenkin myös työssä käyminen (37 %) oli lisääntynyt, sillä sekä vuonna 2020 että vuosina 2014-15 toteutetuissa kyselyissä 22 % nuorista oli työssä. Sen sijaan opiskelijoiden määrä oli vähentynyt 19 prosentista 9 prosenttiin. Aiemmissa raporteissa noin 15 % nuorista kertoi olevansa lasten kanssa kotona, mutta tässä raportissa asiaa ei kysytty suoraan. On kuitenkin mahdollista, että pienten lasten vanhempien työssä käyminen on lisääntynyt, tai he ovat aiempaa useammin ilmoittautuneet työttömiksi työnhakijoiksi ja ovat valmiita hakemaan lapsille hoitopaikkaa ollakseen työmarkkinoiden käytettävissä.

Monikaan nuori ei osannut sanoa, millaista apua hän tarvitsisi työllistyäkseen. Työn hakeminen saattoi tuntua toivottamalta, kun jo romaninimi hakuasiakirjoissa oli este työn saamiselle. Työelämän syrjintä oli tuttua, sillä lähes puolet nuorista (48 %) kertoi kohdanneensa syrjintää työnhaussa ja useampi kuin joka kolmas (35 %) työelämässä. Vertailemalla kysymysparia työn saamisen ja tekemisen vaikeudesta saatiin viitteitä siitä, että nimenomaan työn saaminen muodostaa romaninuorille pullonkaulan työmarkkinoille etenemisessä. Kyse ei ole siitä, eivätkö romaninuoret haluaisi ja osaisi tehdä työtä.

Lähes kaikki romaninuoret (93 %) olivat kohdanneet syrjintää. Selvityksen tulokset vahvistavat sen ikävän tosiasian, että syrjintä on Suomessa merkittävä ongelma ja lisääntynyt entisestään viimeisten vuosien aikana. Verrattaessa tuloksia kymmenen vuoden takaiseen selvitykseen, romaninuorten kokema syrjintä oli lisääntynyt merkittävästi kaikkialla paitsi viranomaisasioinnissa.

Suomen Romaniyhdistys arvioi, että kyselyn tulokset romaninuorten heikentyneestä asemasta koulutuksessa ja työelämässä kertovat ensinnäkin siitä, että koronapandemia ja siihen liittyvät rajoitukset heikensivät romaninuorten kiinnittymistä koulutus- ja työllisyyspoluille. Tämä on linjassa esimerkiksi oikeusministeriön Syrjintä Suomessa -tietoraportin kanssa, joka muistuttaa, että monet vähemmistöt olivat kielteisten yhdenvertaisuusvaikutusten riskiryhmiä koronan aikana⁴². Myös Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tulosten mukaan nuorten hyvinvointi heikkeni korona-aikana, eikä ole syytä epäillä, etteivät kielteiset vaikutukset olisi kuormittaneet erityisesti romaninuria, jotka olivat jo lähtökohtaisesti muita nuoria haavoittuvampia⁴³. Esimerkiksi etäopetukseen siirtyminen tarkoitti sitä, että oppilailta vaadittiin kohtuutonta itseohjautuvuutta samalla kun perinteisiä opiskelijayhteisöjä ei päässyt muodostumaan, matalan kynnyksen oppilas- ja opiskelijahuolto ei ollut riittävästi saatavilla, eikä myöskään riittävää ohjausta työelämään tai jatko-opintoihin siirtymiseen.⁴⁴ Näin ollen moni nuori ei yltänyt sellaiseen osaamiseen, johon normaalioloissa olisi kyennyt.

⁴² Mannila 2024.

⁴³ Kekkonen ym. 2022.

⁴⁴ Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2020.

Suomen Romaniyhdistys arvioi, että koronapandemian lisäksi myös kiristynyt yhteiskunnallinen ilmapiiri ja ennen kaikkea romaneihin kohdistuvan syrjinnän lisääntyminen ovat heikentäneet romaninuorten mahdollisuuksia opiskella ja työskennellä tasaveroisesti muiden suomalaisnuorten tavoin.

Synkistä tuloksista huolimatta, yli puolet nuorista (53 %) kertoi, että heillä on tulevaisuuden suunnitelmia ja he ovat luottavaisia niiden suhteen. *”Mua usein naurattaa se stereotypia, että me romanit ei käydä töissä ja me ollaan hirveen laiskoja. Mutta kun me käytiin läpi meidän jokaisen työhistoriaa ja urapolkuja, niin täytyy kyllä sanoa, että ei me kyllä ihan niin laiskoja olla.”*, kertoi Sofia, 24.

10 Suositukset

Selvityksen tulosten ja johtopäätösten pohjalta voidaan esittää toimenpidesuosituksia. Ne ovat samansuuntaisia kuin oikeusministeriön tuoreessa esiselvityksessä rakenteellisesta syrjinnästä on esitetty⁴⁵. Esiselvitys keskittyi syrjinnän tunnistamiseen ja seuraamiseen yhteiskunnan eri osa-alueilla. Niille, jotka elävät jatkuvan syrjinnän kohteena, tiedon keruu ja pyrkimys ilmiön ymmärtämiseen, tuntuvat turhauttavalta välivaiheelta, kun toiveena olisivat konkreettiset toimenpiteet, joiden avulla puuttua syrjintään. Kun nyt alkaa olla jo yleisesti tiedossa, että Suomi on Euroopan rasistisin maa, ja romanit eniten syrjintää kohtaava ryhmä, on yhteiskunnallinen ilmapiiri toivottavasti jo kypsässä siihen, että asiaan on puututtava.

Koulujen asenteilla romanilasten koulunkäyntiin on merkittävä rooli. Romanilasten koulutukseen ohjauksen tulee alkaa jo yläasteella, jossa oppilaanohjaajien ja opettajien tulee tietoisesti opetella tunnistamaan syrjiviä käytänteitä. Tällä hetkellä monet romaninuoret ohjataan matalan koulutuksen asteelle ja vain tietyille aloille (usein sosiaali- ja terveysalan perustutkinto), vaikka romaninuorten koulumenestys, kiinnostus ja taidot riittäisivät vaativampaan. Näillä valinnoilla on merkitystä myös henkilöiden koko elämänaikaiseen tulotasoon. Opettajien ja oppilaanohjaajien henkilökohtaiset asenteet eivät voi olla yhdenvertaisuus- ja ihmisoikeuslainsäädännön vastaisia, vaan kaikkia oppilaita tulee kannustaa haaveilemaan monenlaisista ammateista ja urapoluista. Koulujen tulee keskustella myös vanhempien kanssa romaninuorten opintopoluista ja mahdollisuuksista opiskella lukiossa ja korkeakouluissa.

Oppilaitosten tulee opetella tunnistamaan eriarvoistavia käytäntöjä opinto-ohjauksessa, opetuksen sisällöissä ja opetustilanteissa, oppimisen ja osaamisen arvioinneissa sekä oppilaitoksen ilmapiirissä. Romaninuria tulee tukea ja antaa konkreettisia askelmerkkejä nuorten itse esittämien unelmien toteuttamiselle.

Opetushallituksen tulee selvittää, ohjeistaa ja arvioida miten maahanmuuttajien ja kansallisten vähemmistöjen koulutukseen ohjaamisessa todettuja syrjiviä käytänteitä puretaan.

Oppilaitosten ja työpaikkojen tulee opetella tunnistamaan ja puuttumaan nivelvaiheiden ohjaus- ja työllisyyspalveluissa sekä työharjoittelupaikkojen saamisessa esiintyvään syrjintään.

Työpaikkojen tulee tehdä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia sekä opetella tunnistamaan rakenteellinen syrjintä, jonka takia henkilöstön monimuotoisuus, osallisuus, esteettömyys ja saavutettavuus eivät toteudu.

Viranomaisten tulee tehdä yhteistyötä syrjintää kokevien ryhmien kanssa sekä opetella tunnistamaan rakenteellista syrjintää eri keinoin (esim. koulutus, itsearviointi, mittaaminen).

Järjestöjen tulee kerätä ja hyödyntää ajantasaista ruohonjuuritason tietoa romaninuorten koulutuksesta ja työllisyydestä, jotta ne voivat kehittää tietoon perustuvaa, vaikuttavaa romaninuurisotyötä.

Suomen Romaniyhdistyksen tulee kehittää toimintaansa niin, että pojat eivät putoa pois toiminnasta, ja toiminta ulottuu myös pääkaupunkiseudun ulkopuolelle.

⁴⁵ Artemjeff & Sheikh 2023.

Lähteet

Artemjeff, Panu & Liban Sheikh (2023) Esiselvitys rakenteellisesta syrjinnästä Syrjinnän tunnistaminen ja seuraaminen yhteiskunnan eri osa-alueilla, Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:27 [25.11.2024]

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165023/OM_2023_27_SO.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Autio, Petra (2021) Nuorten romanien koulutus, työllisyys ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen, Raportti Suomen Romaniyhdistyksen neljännessä Au mensa -nuorisoprojektissa vuonna 2020 tehdystä kyselystä, Suomen Romaniyhdistys. [nuorisoraportti2020](#)

Autio, Petra, Anette Lindström, Jari Hedman ja Daniela Isberg (2016) Nuorten romanien tilanteet ja toiveet: Raportti Suomen Romaniyhdistyksen ensimmäisessä Au mensa -nuorisoprojektissa 2014–2015 tehdyistä kyselyistä, Suomen Romaniyhdistys. [nuorisoraportti_romaniyhdistys2016](#)

Eurostat (2023) https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Young_people_-_housing_conditions [1.11.2024].

European Commission, Special Eurobarometer SP535: Discrimination in the European Union, Directorate-General for Communication, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2972> [25.11.2024]

Haikola, Lotta & Sami Myllyniemi (toim.), Hyvää työtä! Nuorisobarometri 2019, Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto, Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki, https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2020/04/Nuorisobarometri_2019-netti.pdf [15.11.2024]

Johnson, P. & Kiilakoski, T. 2020. Oppivelvollisuuden laajentaminen 2021? Arviointia uudistuksen kestävydestä ja vaikuttavampia vaihtoehtoja. Selvitys 30.10.2020. EK.

Kalenius, Aleks (2023) Sivistyskatsaus 2023, Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:3, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164564/OKM_2023_3.pdf?sequence=1&isAllowed=y [15.11.2024]

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (KARVI) Poikkeuksellisten opetusjärjestelyjen vaikutukset tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen, Kansallisen arvioinnin tuloksia, 17.6.2020 [25.11.2024] https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/KARVI_T1820.pdf

Kekkonen, Marjatta, Mika Gissler, Päivi Känkänen, Anna-Maria Isola (2022) Poikkeuksellinen nuoruus korona-aikaan, Nuorten elinolot -vuosikirjat 2022, Terveiden ja hyvinvoinninlaitos (THL), Teema 34/2022.

Lasten ja nuorten säätiö & Tietoevry (2022) ”Toiveikas ja pelottava” – selvitys nuorten tulevaisuususkosta, <https://nuori.fi/wp-content/uploads/2022/07/Selvitys-tulevaisuususkosta-2022.pdf> [14.11.2024]

Mannila, Simo (2024) Syrjintä Suomessa 2020-2023, Tietoraportti, Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:11 [25.11.2024] https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165623/OM_2024_11_SO.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Pulma, Panu (2021) (toim.) Suomen Romanien historia, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Rajala, Susanna & Satu Blomerus (2015) Katsaus aikuisten romanien koulutustaustoihin, Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2015:8

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/175254_katsaus_aikuisten_romanien_koulutustaustoihin_0.pdf [8.11.2024]

Roma Civil Monitor (2024) Civil society monitoring report on the quality of the national strategic framework for Roma equality, inclusion, and participation in Finland, <https://romacivilmonitoring.eu/wp-content/uploads/2024/10/RCM2-2024-C3-Finland-FINAL-PUBLISHED-CATALOGUE.pdf> [25.11.2024]

Terämä, E., Tiitu, M., Paavola, J.-M., Vainio, A., Määttä, N., Miettinen, A., Kontula, O., & Hiilamo, H. T. (2018). *Yksin osana elinkaarta*. (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja; No. 66/2018). Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:%20978-952-287-617-1> [25.11.2024]

Suomen virallinen tilasto (SVT) Perheet [verkkojulkaisu], ISSN=1798-3215. 2020. Helsinki: Tilastokeskus [2.11.2024].

Tilastokeskus (2023) Eduskuntavaalit [verkkojulkaisu]. Viiteajankohta: 5.4.2023. ISSN=1799-6252. Helsinki: Tilastokeskus [14.11.2024]. Saantitapa: <https://stat.fi/julkaisu/cl8mvt1xt143o0cvzel1m7esx>

Tilastokeskus (2022a), Koulutukseen hakeutuminen [verkkojulkaisu] Viiteajankohta: 2022. ISSN=1799-4500. Helsinki. [2.11.2024], Saantitapa: <https://stat.fi/julkaisu/cl8cw7d2u9amo0avug1vuw4fw>

Tilastokeskus (2022b), Koulutuksen keskeyttäminen [verkkojulkaisu]. Viiteajankohta: 2022. ISSN=1798-9280. Helsinki: Tilastokeskus [8.11.2024], Saantitapa: <https://stat.fi/julkaisu/cln0cj5vm7f160avtcnb5o5gp>

Weckström E., Kekkonen K. & Kekkonen O. (2023) ”Tulee fiilis, et nää oikeesti hyväksyy mikä mää oon.” Romanilasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2023: 3. Lapsiasiavaltuutettu, Helsinki. [25.11.2024]

Weiste-Paakkanen, A., Lämsä, R. & Kuusio, H. (2018) Suomen romaniväestön osallisuus ja hyvinvointi, Romanien hyvinvointitutkimus Roosan perustulokset 2017–2018, THL 2018. [viitattu 25.11.2024] https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137276/RAP2018_15_Suomen%20romaniv%c3%a4est%c3%b6_web%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (21.12.2021) Kannanotto suosituksineen Helsingin poliisilaitoksen romaneihin kohdistaman ennaltaestämisen- ja tiedonkeruuoperaation johdosta [25.11.2024] [https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/documents/25249352/42722630/Kannanotto+suosituksineen+Helsingin+poliisilaitoksen+romaneihin+kohdistaman+en-naltaest%C3%A4mis-+ja+tiedonkeruuoperaation+johdosta+\(pdf\).pdf/22c870f5-3007-1696-db9f-e65688db0040/Kannanotto+suosituksineen+Helsingin+poliisilaitoksen+romaneihin+kohdistaman+en-naltaest%C3%A4mis-+ja+tiedonkeruuoperaation+johdosta+\(pdf\).pdf?version=1.1&t=1640079768837](https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/documents/25249352/42722630/Kannanotto+suosituksineen+Helsingin+poliisilaitoksen+romaneihin+kohdistaman+en-naltaest%C3%A4mis-+ja+tiedonkeruuoperaation+johdosta+(pdf).pdf/22c870f5-3007-1696-db9f-e65688db0040/Kannanotto+suosituksineen+Helsingin+poliisilaitoksen+romaneihin+kohdistaman+en-naltaest%C3%A4mis-+ja+tiedonkeruuoperaation+johdosta+(pdf).pdf?version=1.1&t=1640079768837)

Ylistö, Sami (2023) Työttömyys, nuoret ja aktivointi, Tutkimus pitkäaikaistyöttömien nuorten elämäntilanteesta valinnoista työmarkkinoilla, Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto [25.11.2024] <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/91921>